

RAPPORT 2018:05

Främja kvinnors företagande – gjorde programmet någon nytta?

KVINNOR ÄR UNDERREPRESENTERADE som företagare i många av näringslivets branscher och utgör bara omkring en tredjedel av företagarna i Sverige. Programmet "Främja kvinnors företagande" som pågick 2011–14 hade till syfte att förändra detta. I denna rapport utvärderar vi resultatet av de olika satsningarna inom programmet. Vi konstaterar positiva effekter för deltagande företag men ser också att andelen kvinnor som startar och driver företag inte förändrats avsevärt.

Dnr: 2013/001

Myndigheten för tillväxtpolitiska utvärderingar och analyser
Studentplan 3, 831 40 Östersund
Telefon: 010 447 44 00
E-post: info@tillvaxtanalys.se
www.tillvaxtanalys.se

För ytterligare information kontakta:
Telefon: 010 447 44 30
E-post: joakim.bostrom.elias@tillvaxtanalys.se

Förord

Myndigheten för tillväxtpolitiska utvärderingar och analyser, Tillväxtanalys, analyserar och utvärderar svensk tillväxtpolitik. Vi ger regeringen och andra aktörer inom tillväxtpolitiken kvalificerade kunskapsunderlag för att utveckla politiken. En mångsidig belysning av ett utpekat område ges i vad Tillväxtanalys kallar ett ramprojekt. Ett ramprojekt består vanligen av flera underlagsrapporter som utforskar en frågeställning ur olika vinklar. Tillväxtanalys har nu utvärderat programmet *Främja kvinnors företagande*. Detta var en regeringssatsning mellan åren 2011–14 som bland annat syftade till att öka antalet företag som drivs av kvinnor och stimulera ökad lönsamhet för befintliga företag som drivs av kvinnor.

Tillväxtanalys har publicerat åtta underlagsrapporter inom det ramprojekt som pågått mellan år 2014–18. Denna slutrapport sammanställer lärdomar från dessa publikationer. Rapporten sammanför i första hand resultat från utvärderingar av de delprogram inom *Främja kvinnors företagande* som varit riktade mot målgrupperna kvinnor som driver företag, kvinnor som vill starta företag, kvinnor som vill utveckla innovativa idéer samt allmänheten. Dessa målgrupper har adresserats främst inom delprogrammen; *affärsutvecklings- och innovationsinsatser*, *Ambassadörsprogrammet* och *Entreprenörskap vid universitet och högskola*. Utöver detta har även bemötandet av kvinnor och män i det företagsfrämjande systemet utvärderats, i syftet att få en indikation på om det finns könsstereotypa mönster i hur företagare bemöts. Tillväxtanalys har inte utvärderat det systemförändrande strategiarbete som pågått parallellt med de ovan nämnda delprogrammen.

Tillväxtanalys kan presentera resultat som besvarar frågan om programmet haft en positiv inverkan på *lönsamhet och inkomst i kvinnors företag*. Frågan om programmet påverkat *sannolikheten att kvinnor startar företag* är däremot svårare att besvara. I denna rapport förs därför en diskussion om mätbarhet och utvärderingsbarhet, som följs av ett antal rekommendationer baserade på de slutsatser som kan göras med delstudierna som underlag.

Rapporten är skriven av Joakim Boström Elias, Jenny Strandell och Federica Calidoni, alla på Tillväxtanalys avdelning för internationalisering och strukturomvandling.

Vi vill tacka de externa experter som bidragit med värdefulla kunskaper och kommentarer. Dessa var: Malin Lindberg, Luleå tekniska universitet, Gunilla Thorstenson, Tillväxtverket, Ylva Skoogberg, Entreprenörskapsforum, Yvonne von Friedrichs, Mittuniversitetet och Filippa Axencrantz, Näringsdepartementet. Vi vill även tacka alla på Tillväxtverket och i regionerna som arbetat för att skapa det uppföljningssystem som gjort det möjligt att utvärdera insatserna. Kvarstående begränsningar finns i systemet men vi måste framhålla det utvecklingsarbete som faktiskt genomförts. Arbetet har gett viktiga lärdomar om vad som är nödvändigt för att utvärdera och följa upp offentliga insatser.

Östersund, december 2018

Sonja Daltung
Generaldirektör
Tillväxtanalys

Innehåll

Sammanfattning	5
Summary	7
1 Ramprojektet och denna rapport	10
2 Historia och förutsättningar	12
2.1 Kvinnors företag fortfarande i minoritet	13
2.2 Den svenska satsningen i internationell jämförelse	18
3 Programmet Främja kvinnors företagande	20
3.1 Programlogik	22
3.2 Utmaningar, insatser och förväntade effekter	23
4 Utvärdering av programmet	26
4.1 Att mäta kvinnors företagande	26
4.2 Utvärderingsbarhet	26
4.3 Resultat och effekter av programmet	27
5 Slutsatser och rekommendationer	34
5.1 Rekommendationer	35
Referenser	37

Sammanfattning

Under år 2007 fick dåvarande Nutek (Verket för näringslivsutveckling) regeringens uppdrag att främja kvinnors företagande. Arbetet pågick under åren 2007–09, samt under en förlängning år 2010. I mars 2011 fattade regeringen så beslut om ett nytt program för att främja kvinnors företagande, vilket byggde vidare på de insatser som tidigare hade genomförts. Uppdraget gick då till Tillväxtverket, som delvis hade ersatt Nutek efter dess avveckling år 2009. Motivet till satsningen var framförallt näringspolitiskt:

Underrepresentation av kvinnor bland Sveriges företagare innebär förlorade affärsmöjligheter och en begränsning av landets tillväxtpotential.

(Näringsdepartementet 2011)

Citatet ovan är hämtat från regeringsbeslutet från år 2011 där Tillväxtverket fick i uppdrag att samordna och genomföra ett nytt fyraårigt program för att främja kvinnors företagande. Tillväxtverket tilldelades 65 miljoner kronor årligen under 2011–14 för att genomföra satsningen. Inom det program som Tillväxtverket sjösatte för att möta regeringsuppdraget ingick olika delprogram med en stor variation och bredd. Delprogrammen syftade till allt från att förändra normer om företagaren och på så sätt påverka unga kvinnors syn på företagande som karriärval, till affärsutveckling och checkar till företag som drevs av kvinnor. Med 2011 års regeringsbeslut tillkom även ett uppdrag om att ta fram en strategi för ett företagsfrämjande system på lika villkor, vilket Tillväxtverket arbetade med under programperioden och sedermera lanserade våren 2015.

I december 2012 fick Tillväxtanalys i uppdrag att utvärdera effekter och resultat av de delar av programmet *Främja kvinnors företagande* som Tillväxtverket drivit. Tillväxtanalys startade senare ett så kallat ramprojekt med utgångspunkt i uppdraget. Ett ramprojekt innebär en mångsidig belysning av ett utpekat område, som i detta fall belyser satsningens olika delprogram med olika metodansatser och ur olika vinklar. I denna rapport redovisas de samlade resultaten av ramprojektet som helhet.

Lönsamhet och inkomst i kvinnors företag

Affärsutvecklings- och innovationsinsatser har genererat positiva effekter för de företag som deltog. Företagen hade högre produktionsvärde, förädlingsvärde och sysselsättning än jämförbara företag som drevs av kvinnor, två år efter att de deltagit i insatsen. Fyra år efter deltagandet fanns fortfarande positiva effekter på produktionsvärde och förädlingsvärde medan sysselsättningen inte längre var mätbart högre. Det har tyvärr inte varit möjligt att studera effekterna av de olika aktiviteterna inom insatsen i detalj, detta på grund av vissa brister i beskrivningen av vad deltagarna tagit del av. Sett till helheten har programmet inneburit positiva effekter och målet att öka tillväxten i dessa företag har uppnåtts.

Sannolikheten att kvinnor startar företag

Tillväxtanalys kan inte avgöra om programmet har resulterat i att fler kvinnor startar företag. Svårigheterna beror delvis på frågans komplexitet och dels på den tröghet som finns i utvecklingen av nystartade företag. Att påverka djupt rotade normer, som till exempel att individer väljer utbildning och sysselsättning efter vissa mönster, förväntas ta lång tid. Då detta ramprojekt slutredovisas år 2018 har det endast gått fyra år sedan Tillväxtverkets program avslutades. Denna tidsrymd kan anses vara för nära inpå en del av programmets insatser för att dessa skall uppvisa mätbara effekter.

Det är metodmässigt svårt att säga om det är själva insatserna inom programmet som påverkat kvinnor att starta företag. Till exempel, av de individer som sökt sig till

affärsutvecklings- och innovationsinsatser är 27 procent företagare i någon form två år efter deltagandet. Vi vet att dessa individer haft ett genuint intresse för företagande, som kan antas vara starkare än hos kvinnor i Sverige generellt. De har sökt sig till programmet för att starta företag. Det är inte säkert att programmet i sig har haft en effekt på individernas företagsamhet men det är möjligt att det är så. Den tidigare utvärderingen av *affärsutvecklings- och innovationsinsatser* visade att en majoritet av deltagarna var nöjda med de verktyg och kunskaper de tillgodogjort sig under programmet (Ramböll 2015).

Med de genomförda delstudierna som grund har Tillväxtanalys kommit fram till ett antal rekommendationer:

Skapa förutsättningar för utvärdering

Tillväxtanalys rekommenderar att i ett tidigt skede innan ett program startar, skapa goda förutsättningar för en tillförlitlig och kostnadseffektiv utvärdering. Detta gäller både programmet i stort såväl som delprogram.¹

Följ upp och utvärdera lika bemötande igen

Företagsfrämjandets första bemötande av en individ bör utvärderas igen, efter att strategin för ett företagsfrämjande på lika villkor anses vara implementerad. Den utvärderingen som genomförts av Tillväxtanalys under 2015 bör användas som referenspunkt, från vilken man kan mäta en eventuell förändring.

Följ upp varför kvinnor avslutar sitt företagande

Tillväxtanalys föreslår att en kompletterande indikator över företagsavslut och de huvudsakliga faktorerna till varför individer väljer att avsluta sitt företagande, uppdelat på kön, tas fram och används vid policyformulering och uppföljning av näringspolitiken.

Utöver ovanstående rekommendationer har Tillväxtanalys identifierat ett antal frågor inom området som bör utredas vidare framöver. Exempel på dessa är:

- Varför avslutar kvinnor sitt företagande i högre utsträckning än män? Beror det på särskilda förhållanden i de branscher där kvinnor är överrepresenterade som företagare? Väljer de att gå till en anställning eller startar de nya företag, varför i så fall?
- Ytterligare studera bemötandet och affärsrelationen mellan aktörer i det företagsfrämjande systemet och företagare, till exempel avseende främjandesystemets kontaktnätverk, kommunikationskanaler och former för informationsspridning.
- Har kunskaperna från det nationella programmet implementerats i det ordinarie (regionala) företagsfrämjande systemet? Hur och i vilken utsträckning har de regionalt utvecklingsansvariga byggt vidare på lärandet från satsningen?

¹ Detta är i linje med det förslag som Tillväxtanalys föreslår i PM 2018:13 "Förslag till förbättrad utvärdering av offentliga insatser".

Summary

In 2007, the Government commissioned what was then known as Nutek (Swedish Business Development Agency) to promote women's entrepreneurship. The resulting work went on between 2007 and 2009, with an extension to 2010. In March 2011, the Government issued a decision establishing a new programme to promote women's entrepreneurship, which was a further development of those measures that had already been implemented. The commission for the new programme was then given to the Swedish Agency for Economic and Regional Growth (*Tillväxtverket*), which had, in part, replaced Nutek after its dissolution in 2009. The primary justification given for this programme was based on economic policy:

The under-representation of women amongst Swedish entrepreneurs means lost business opportunities and a limitation of the country's potential for growth.
(Ministry of Enterprise and Innovation 2011)

The above quotation is taken from the 2011 Government decision that tasked the Agency for Economic and Regional Growth to coordinate and implement a new four-year programme to promote women's entrepreneurship. The Agency received an annual appropriation of SEK 65 million for the period between 2011 and 2014 to implement this programme. As part of this programme, the Agency for Economic and Regional Growth, in an effort to comply with the Government's instructions, launched a wide variety of different sub-programmes, the objectives of which ranged from changing norms regarding entrepreneurs in order to influence the way young women viewed entrepreneurship as a career choice, to business development and grants to businesses led by women. Together with the 2011 Government decision, the Agency was also tasked with developing a strategy for a system that would promote entrepreneurship on the basis of gender equality. This too, the Agency for Economic and Regional Growth worked with during the programme period, and later launched in the spring of 2015.

In December 2012, the Swedish Agency for Growth Policy Analysis (*Tillväxtanalys*) was tasked with evaluating the effects and results of those components of the *Promoting Women's Entrepreneurship* programme that the Agency for Economic and Regional Growth had administered. The Agency for Growth Policy Analysis later started a framework programme based on this task. A framework project involves a multi-faceted analysis of a designated area, which, in this case means an analysis of the various component programmes, approached through the use of various methods and perspectives. The report *Promoting women's entrepreneurship – What did the programme accomplish?* describes the collected results of the framework project in its entirety.

Profitability and income in women's businesses

Business development and innovation measures have generated favourable effects for those businesses that took part in the programme. Two years after their participation in this programme, these businesses had a higher output value, value added and employment than comparable women-led businesses. Four years after participation, the favourable effects on output value and value added remained, whilst the effect on employment did not prove to be permanent. Unfortunately, it has not been possible to study in detail the effects of the various activities within the programme due to certain deficiencies in the description of which components each of the participants took part in. All things considered, the programme has had positive effects and the goal of increasing the growth of these businesses has been achieved.

Probability of women starting businesses

The Agency for Growth Policy Analysis is unable to determine whether the programme has resulted in more women starting businesses. These difficulties are due, in part, to the complexity of the issue, and, in part, to the fact that aggregate level of new businesses tend to change slowly. Affecting deep-seated norms, such as the fact that individuals choose education and employment according to certain patterns, is expected to take a long time. As this framework project is to issue its final report in 2018, only four years have passed since the end of the programme undertaken by the Agency for Economic and Regional Growth, this period can be considered too short in the case of some of the programme's measures to be able to discern any significant effects.

Methodologically speaking, it is difficult to determine the extent to which the activities and benefits, themselves, influenced women to start businesses. Of the individuals who applied for *business development and innovation measures*, 27 per cent are business owners of some sort, two years after their participation. We know that these individuals have a genuine interest in entrepreneurship that can be assumed to be stronger than that of women in Sweden, in general. They approached the programme with the intention of starting businesses. It is not certain whether the programme, *per se*, had an effect on the entrepreneurship of the individual, but this is certainly possible. The earlier evaluation of *business development and innovation measures* showed that a majority of the participants were satisfied with the tools and knowledge they acquired during the programme (Ramböll 2015).

Based on the sub-studies conducted, the Agency for Growth Policy Analysis has formulated a number of recommendations:

Facilitate evaluation

At an early stage, before a programme starts, take steps to facilitate a reliable and cost-effective evaluation. This applies both to the entire programme and to its sub-programmes.²

Follow-up and re-evaluate the issue of equal treatment

The way an individual is initially treated with regard to the encouragement of entrepreneurship should be re-evaluated after a strategy for encouragement of entrepreneurship on equal terms is deemed to have been implemented. The evaluation by the Agency for Growth Policy Analysis in 2015 should be used as a reference point in measuring any change.

Monitor why women end their entrepreneurship

The Agency for Growth Policy Analysis suggests that an additional indicator regarding termination of businesses and the main factors relating to why individuals choose to end their entrepreneurship, reported by gender, be developed and used in policy formulation and monitoring of industrial policy.

In addition to the above-mentioned recommendations, the Agency for Growth Policy Analysis has identified a number of issues in this area that should be further examined in the future. Examples of these are:

- Why do women end their entrepreneurship to a greater degree than men? Is this due to special conditions in those industries where women are over-represented as business-

² This is in line with what the Swedish Agency for Growth Policy Analysis (Tillväxtanalys) suggests in its memorandum PM 2018:13 "Suggestions for an enhanced evaluation of public efforts".

owners? Do they choose to accept employment, or do they start new businesses, and in that case, and if so, why?

- The issue of how individuals are treated and the business relations among actors in the entrepreneurship-promoting system and business-owners needs additional study in areas such as the system's contact network, channels of communication, and forms of information dissemination.
- Has the knowledge communicated by the national programme been implemented in the regular (regional) system? How and to what extent have those in charge of regional development continued to build upon lessons learned from this entrepreneurship-promoting programme?

1 Ramprojektet och denna rapport

Inom den svenska regeringssatsningen *Främja kvinnors företagande* ingick delprogram som utformats med stor variation och bredd. Programmet har drivits under två programperioder med start 2007 och Tillväxtanalys har regeringens uppdrag att utvärdera den senare perioden, mellan 2011–14. Programmet utvecklades efter den första programperioden och den senare var smalare och inriktad på tre huvudsakliga områden; (1) förebilds- och attitydarbete, (2) det företagsfrämjande systemet och (3) tillväxt genom insatser för affärsutveckling och innovation.

Uppdraget till Tillväxtanalys

Redan i uppdragsbeskrivningen till Tillväxtverket framgick att regeringen avsåg att låta Tillväxtanalys utvärdera programmet. I december 2012 uppdrog regeringen så åt Tillväxtanalys att utvärdera effekter och resultat av Tillväxtverkets program *Främja kvinnors företagande*. I uppdraget poängterades att en viktig aspekt i en lärande och utvecklingsinriktad politik är en systematisk och väl förankrad utvärdering av genomförda åtgärder (Näringsdepartementet 2012).

Tillväxtanalys slutför i och med denna rapport en mångsidig belysning av programmet som Tillväxtanalys kallar ett ramprojekt. Ett ramprojekt består av flera delprojekt som utforskar en frågeställning ur olika vinklar. Under det mångåriga utvärderingsuppdraget har Tillväxtanalys tagit fram åtta underlagsrapporter som på olika sätt belyser programmets effekter och resultat. Syftet har också varit att bidra till lärandet om hur liknande satsningar kan förbättras i eventuella kommande program.

Hur Tillväxtanalys underlagsrapporter täcker in de tre huvudsakliga områdena framgår i tabell 1. I respektive delstudie har den mest lämpade utvärderingsmetodik applicerats, vilket innebär att programmet har utvärderats både kvalitativt och kvantitativt. Bredden i metodansatser har spänt från teoribaserad utvärderingsmetod, över experimentella respondentstudier till registerdatabaserade effektmätningar.

Tabell 1: Delstudier som genomförts inom uppdraget.

Område	Delstudie	Rapportnummer
1–3	Främja kvinnors företagande delrapport 1	PM 2014:05
2	Insatser för att främja kvinnors företagande – en internationell översikt	PM 2014:11
1	Ambassadörer för kvinnors företagande – en teoribaserad utvärdering	PM 2015:13
1–3	Att mäta kvinnors företagande	PM 2015:16
2	Med varm eller kall hand? – Bemötandet av män och kvinnor i det företagsfrämjande systemet	PM 2015:16
3	Främja kvinnors företagande – utvärdering av affärsutveckling för aktiva företag	PM 2016:15
1	Främja kvinnors företagande – utvärdering av insatser inom entreprenörskap vid universitet och högskola	PM 2016:16
3	Främja kvinnors företagande – resultat av affärsutvecklings- och innovationsinsatser	PM 2018:21

Rapporten är upplagd på följande vis: i det kommande kapitlet presenteras motiven till satsningen på att främja kvinnors företagande, förutsättningar genom historien, utvecklingen av kvinnors företagande i Sverige under de senaste 20 åren samt kort om hur utvecklingen på området sett ut i andra länder. I kapitel 3 beskrivs den programlogik som

var styrande för satsningens utformning samt hur de olika delprogrammen syftade till att möta upp mot satsningens olika mål.

Kapitel fyra inleds med en diskussion om hur kvinnors företagande kan mätas och vilka indikatorer som idag används vid uppföljning av målen inom näringspolitiken. Därefter redovisas resultat från utvärderingen av respektive delprogram med en diskussion om kvaliteten i dessa utvärderingar. Rapporten avslutas med en sammanfattande diskussion kring de erfarenheter och resultat som framkommit och ett antal rekommendationer lämnas för framtida satsningar på området.

2 Historia och förutsättningar

Främja kvinnors företagande är en del av ett större offentligt finansierat arbete för jämställd tillväxt. Offentligt finansierade främjandeinsatser, särskilt inriktade på kvinnors företagande, har en relativt lång historia i Sverige jämfört med andra länder. Kvinnor har precis som män alltid arbetat, som anställda, i hemmet eller som företagare. Ibland i familjeföretaget tillsammans med andra familjemedlemmar, ibland med eget ansvar. Däremot har de inte alltid arbetat med lön, äganderätt eller som företagare, på grund av olika regler och hindrande strukturer. Företagarklimatet i Sverige har omväxlande haft positiv respektive negativ inverkan på kvinnors entreprenörskap. Några exemplifierande milstolpar som stärkt kvinnors möjlighet att starta och driva företag var införandet av kvinnors rätt att starta som egenföretagare och äga manufaktur (år 1720) och kvinnors rätt att disponera egen inkomst (åren 1845/74). Under 1900-talet tog det offentliga över ett antal stora välfärdsområden, som tidigare dominerats av privata lösningar, och sysselsatt många kvinnor. Förstatligandet av skolan (1920), barnomsorgen (1944) och sjukvården (1948/62) reducerade antalet företag och kvinnors entreprenörskap inom dessa områden (Du Rietz 2013).

Omfattande forskning visar också att entreprenörskap än idag främst förknippas med mäns företagande och viss typ av maskulinitet. Det finns således systematiska skillnader mellan kvinnors och mäns position och situation som företagare och det finns förutfattade meningar om att företagande har en manlig könsstämpel (Ahl & Nelson 2015, Birkner, et al. (red.) 2018, Pettersson, et al. 2017, Pettersson 2012). I studier framkommer även att kvinnor i allmänhet har svårt att identifiera sig som företagare. Detta beror dels på att entreprenörskap i allmänhetens ögon förknippas med just manliga egenskaper och dels på att många kvinnor som är företagare främst verkar inom den offentliga sektorn inom vilken företagande generellt inte ses som entreprenörskap utan snarare en form av sysselsättning (Ahl 2002; de Bruin et al. 2006; Pettersson 2012).

Företagande kvinnor möter och måste övervinna ett antal strukturella och institutionella hinder, relaterade till kön och synen på entreprenörskap. Kvinnor har traditionellt varit underrepresenterade bland klienterna hos många av Sveriges företagsfrämjande aktörer, bland annat beroende på att främjandesystemets primära kunskaper funnits inom mansdominerande branscher och att verktyg främst anpassats efter industriella och tekniska företag (Lindberg & Johansson 2017). Därutöver finns även generella hinder för företagande, som är individuella och interpersonella. Tillmar (2006) problematiserar synen på kvinnor och män som företagare och menar att kvinnor som driver företag är lika olika som individer som män som driver företag, men måste alla parera även könsstereotypiska normer i samhället.

Synen på kvinnors företagande har genomgått tydliga förändringar under de senaste 30 åren. Vid 1990-talets början var det fortfarande en stark betoning på kvinnors roll som huvudsakligen ansvarig för familj och barn. Företagandet diskuterades då primärt som en möjlig kombination med förväntningar och krav på denna roll. På 90-talet genomfördes även de första politiska insatserna för att främja kvinnors företagande, Nutek startade då regionala resurscentra och rådgivning för kvinnor. Denna typ av insats initierades först i Sverige och kom sedan att spridas som modell i Europa under 00-talet (Lindberg 2015). Idag ligger tonvikten på kvinnor som just företagare och politiken har gått från att betona genusperspektivet till att betona de ekonomiska effekterna för landets tillväxt (Tillväxtverket 2015).

Även på internationell nivå har kvinnors företagande allt mer hamnat i blickfånget. Inom EU finns sedan år 2013 en *Handlingsplan för företagande 2020* (Kommissionen 2013) där

företagande kvinnor omnämns särskilt och medlemsstaterna uppmanas att genomföra nationella strategier för att öka antalet företag som leds av kvinnor, sammanställa könsfördelad statistik för företagande, utöka nätverk med ambassadörer och mentorer samt genomföra politik som leder till en lämplig jämvikt mellan yrkes- och privatliv för kvinnor. Den svenska insatsen *Främja kvinnors företagande* har varit en förebild för detta internationella arbete.

Att främja kvinnors företagande har i Sverige varit en prioriterad politisk fråga som från början av 2000-talet delegerats till de regionalt utvecklingsansvariga aktörerna. Ambitionerna för den regionala utvecklingen formuleras i regionala utvecklingsstrategier (RUS), där social hållbarhet och följaktligen satsningen att främja kvinnors företagande, har stor relevans. Jämställdhet, eller snarare brist på jämställdhet, är en del av bakgrunden mot vilken insatser för att främja kvinnors företagande diskuterats och utformats. Tillväxtverkets driver även insatser för att skapa lika förutsättningar för kvinnor och män att starta och driva företag, som riktar sig mot de regionalt tillväxtansvariga aktörerna. Bland annat har regionala resurscentra för kvinnor öppnat och handlingsplaner för jämställd tillväxt implementerats. Även satsningen *Främja kvinnors företagande* har genomförts genom regionerna som utförare.

Parallellt med programmet *Främja kvinnors företagande* har andra insatser genomförts i syfte att främja företagande för både män och kvinnor. En traditionellt kvinnodominerad sektor som de senaste åren öppnats upp för ökat privat företagande är vård, skola och omsorg. Detta har skett genom *Lagen om valfrihet (LOV)* som syftar till att öka valfriheten och inflytandet för brukarna av de tjänster som vanligtvis tillhandahålls av kommun och landsting och att främja en mångfald av utförare (SOU, 2008:15). *Reformen med avdrag för hushållsnära tjänster (RUT)* för bland annat städning och barnomsorg, är en annan näringspolitisk åtgärd som genomförts. RUT-reformen innebär en företagarmöjlighet med relativt låga ingångströsklar och låga investeringskostnader.

Ytterligare en förändring som genomförts parallellt med programmet *Främja kvinnors företagande* är utvecklingen av trygghetssystemet för företagare, vilken kan tänkas sänka tröskeln att gå från en anställning till att starta ett företag. Förändringen innebär att under de första två åren efter start kan företagare få sin arbetslöshetsersättning baserad på den inkomst som företagaren hade som anställd, innan företaget startades.

I slutskedet av programmet *Främja kvinnors företagande* arbetade de regionala aktörerna för att omsätta de nya kunskaperna och implementera nya rutiner i det ordinarie arbetet. I skrivande stund pågår en ny nationell satsning speciellt riktad mot utrikes födda kvinnor. Inom ramen för detta har Tillväxtverket fått regeringens uppdrag att främja utrikes födda kvinnors företagande, att bidra till bättre kompetensförsörjning i näringslivet genom att stärka utrikes födda kvinnors nätverk och kontakter med arbetsmarknaden samt att stärka integrationsperspektivet i det regionala kompetensförsörjningsarbetet (Näringsdepartementet 2018a, Näringsdepartementet 2018b, Näringsdepartementet 2018c).

2.1 Kvinnors företag fortfarande i minoritet

Kvinnor driver företag i lägre utsträckning än män. De senaste tjugo åren har andelen av företagen som är kvinnor legat runt 30 procent, se figur 1. Detta kan delvis förklaras av att kvinnor *startar* företag i lägre utsträckning än män³ men dessutom *avvecklar* de sina företag i en högre grad än män⁴. Samtidigt är kvinnor överlag inte sysselsatta på arbetsmarknaden i samma utsträckning som män, sysselsättningsgraden för kvinnor var

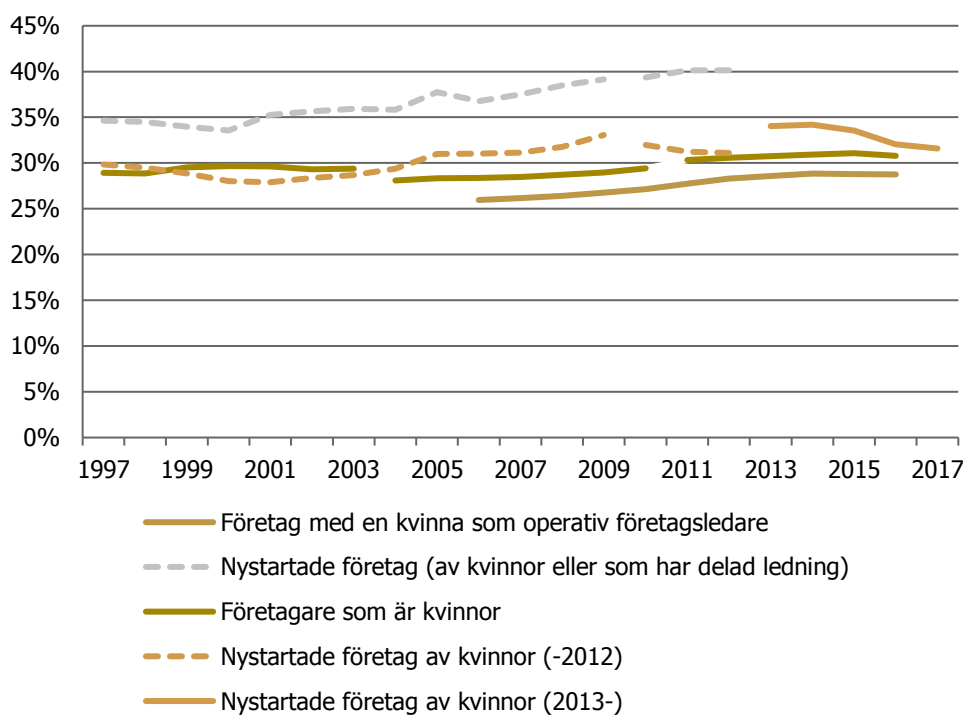
³ Statistik över nystartade företag 2017, Tillväxtanalys. Uppgift om ledning bygger sedan 2013 på uppgifter om personer med olika funktioner i företagen hämtade från Bolagsverket. Ägande beaktas ej.

⁴ Tillväxtanalys, 2015b. *Att mäta kvinnors företagande*.

66 procent år 2017 medan motsvarande siffra för män var 70 procent⁵. Ytterligare en faktor som bidrar till den snedvridna könsfördelningen bland företagarna är det faktum att det är betydligt vanligare att en man *tar över* ett befintligt företag, än att en kvinna gör det.⁶

I figur 1 visas utvecklingen för kvinnors företagande ur ytterligare några synvinklar. Kvinnors andel av alla *nystartade företag* har varierat en del över tid men minskat under de senaste åren.⁷ Andelen företag med en *operativ företagsledare* som är kvinna ökar däremot sedan statistiken togs fram första gången. Trots det utgjorde kvinnorna mindre än 30 procent av de operativa företagsledarna i den senaste mätningen, som avser 2016. Utvecklingen av kvinnor som är *företagare* är något positiv, men trögrörlig. Jämförelsen av kvinnors företagande över tid försvåras av att flera metodbyten finns i en majoritet av serierna (därav de brutna serierna i figur 1) men det går ändå att konstatera att ingen större förändring skett under de senaste tjugo åren.

Figur 1: Andel kvinnor som startar företag, befintliga företagare och företag med en operativ företagsledare som är kvinna, 1997–2017.

Anmärkning: Statistiken i figuren är inte korrigerad för tidsseriebrott. 2013 infördes en ny metod för statistiken över nystartade företag, kategorin "delad ledning" togs bort i samband med att man övergick från enkätundersökning till registerbaserad statistik. Detta gör att tidsserien inte är jämförbar innan och efter 2013, varför tidigare år markeras med en prickad serie. Med företagare avses egna företagare och anställd i eget AB (def. enligt RAMS). En individ räknas som företagare i RAMS om dennes huvudsakliga inkomst härrör från företaget. Nystartade företag avser alla typer av nya företag oavsett om det utgör huvudsaklig inkomst för någon individ. Operativ företagsledare tas fram för företag på vilket minst en individ är sysselsatt och vars huvudsakliga inkomst är från företaget.

Källa: Nystartade företag, Tillväxtanalys; registerbaserad arbetsmarknadsstatistik och Entreprenörskapsdatabasen, SCB.

⁵ Arbetskraftsundersökningen, AKU, SCB avser sysselsatta i relation till befolkning 2017.

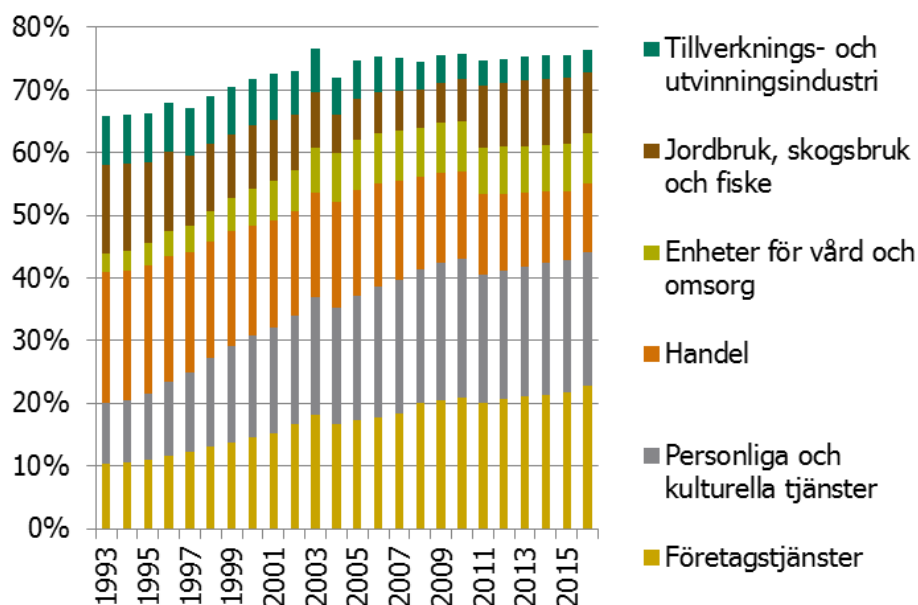
⁶ Tillväxtanalys, 2015b. Att mäta kvinnors företagande.

⁷ Jämförelser över tid försvåras dock av att uppgifterna innan 2013 baserades på ett urval av företag som kontaktades via en enkät. I denna fanns ett tredje alternativ, "delad ledning mellan kvinnor och män". Enligt dessa uppgifter uppgick andelen företag ledda av kvinnor år 2010 till 32 procent samt gruppen delad ledning 7 procent.

Fördelning på bransch

Företagande kvinnor finns i alla branscher, men i olika utsträckning. Främst verkar kvinnor inom företagstjänster, personliga och kulturella tjänster, handel samt inom vård och omsorg, se figur 2, som även visar förändring över tid. Andelen företagande kvinnor som verkar inom tillverknings- och utvinningsindustrin respektive handel har halverats mellan 1993 och 2016⁸ samtidigt som företagstjänster, personliga och kulturella tjänster samt vård och omsorg har växt markant.

Figur 2: De vanligaste branscherna i vilka kvinnor är företagare, 1993–2016.

Anmärkning: Flera tidsseriebrott finns i statistiken, dessa beskrivs i SCBs kvalitetsdokumentation. Bland annat har man ändrat definitionen av egna företagare och företagare i eget AB både 2004 och 2011 samt bytt näringsgrensindelning två gånger. Denna figur är beräknad av Tillväxtanalys och är inte korrigerad för dessa kända tidsseriebrott.

Källa: Registerbaserad arbetsmarknadsstatistik, SCB.

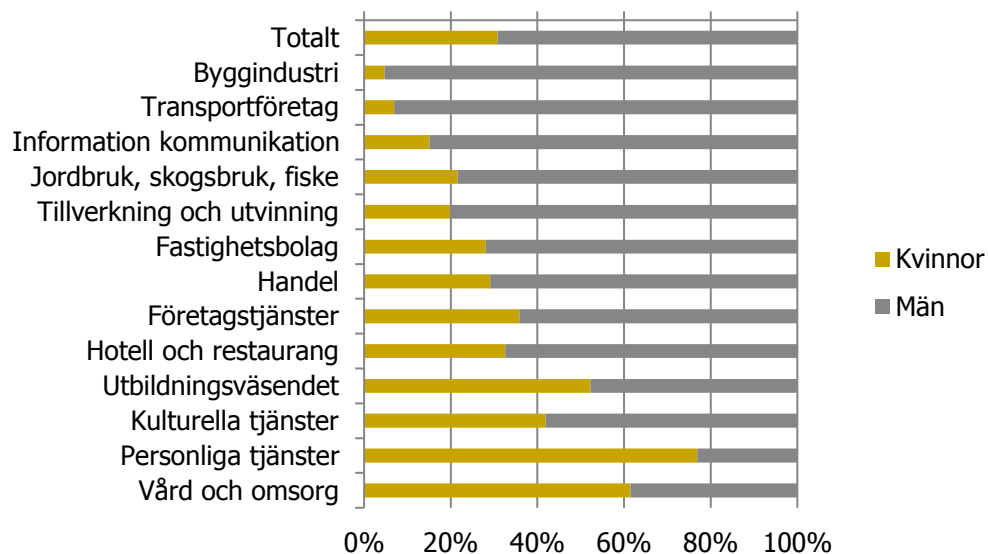
Kvinnor är underrepresenterade som företagare i flera branscher men i byggindustrin och bland transportföretagen är de särskilt få, enbart 5 respektive 10 procent är kvinnor, se figur 3. Det är bara inom utbildningsväsendet (en bransch med relativt få företagare) som fördelningen mellan kvinnor och män är jämn.⁹ Inom vård och omsorg samt personliga och kulturella tjänster dominerar istället företagare som är kvinnor¹⁰.

⁸ Detta gäller för branscherna generellt, även mäns företagande minskar.

⁹ Det vill säga ingen grupp utgör mindre än 40 procent av företagarna.

¹⁰ Det finns en stor överensstämmelse mellan kvinnors sysselsättning respektive företagande i olika branscher. Kvinnors företagande är störst inom de branscher där de också utgör en större andel av de sysselsatta. På motsvarande sätt är också kvinnor som företagare färre i de branscher där kvinnor utgör en mindre andel av de sysselsatta. Noterbart är samtidigt att kvinnor i nästan alla branscher har en oproportionerligt liten andel av företagen i förhållande till andelen sysselsatta. Detta gäller i alla branscher förutom inom personliga & kulturella tjänster där andelen företag om drivs av kvinnor överstiger kvinnors andel av de sysselsatta.

Figur 3: Företagare efter bransch och kön, 16+ år, 2016.

Anmärkning: Med företagare avses egna företagare och företagare i eget AB.

Källa: Registerbaserad arbetsmarknadsstatistik, SCB.

Nystartade företag

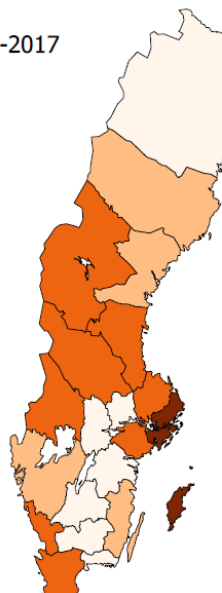
År 2017 uppgick antalet nya företag till 69 000, av vilka 32 procent startades av kvinnor. Kvinnors andel av nya företag varierar något mellan länen, men överlag är skillnaderna små. Under åren 2016 och 2017 var Stockholm och Gotland de enda länen i vilka över 34 procent av de nya företagen startades av kvinnor, se figur 4. Sett till hur många kvinnor som bor i respektive län är skillnaderna i landet större. Etableringsfrekvensen, det vill säga antal nya företag per tusen kvinnor i åldern 16–64 år, är nära dubbelt så hög i Stockholms län som i en majoritet av landets övriga län (se figur 5). I huvudstadsregionen startades fler än 10 företag per tusen kvinnor medan det i länen med lägst etableringsfrekvens startade färre än 6 nya företag per tusen kvinnor.

Figur 4: Andel kvinnor av totala antalet nystartade företag i länet, medelvärde av år 2016 och 2017.

Nystartade företag 2016-2017

Procentandel kvinnor

28.7 - 30.2
31.0 - 31.4
31.9 - 32.7
34.4 - 34.7

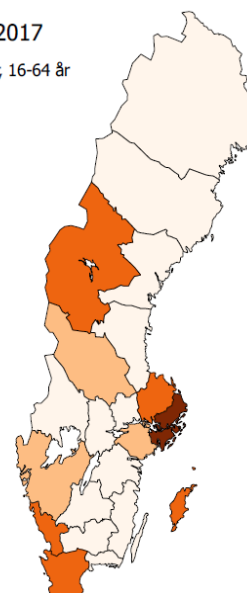

Figur 5: Antal nya företag startade av kvinnor per tusen kvinnor i åldern 16-64 år i länet, medelvärde av år 2016 och 2017.

Etableringsfrekvens 2016-2017

Antal nya företag per 1 000 kvinnor, 16-64 år

5.1 - 5.9
6.0 - 6.8
7.3 - 8.1
10.4

Källa: Nystartade företag, Tillväxtanalys; Folkmängd (befolkningsstatistik), SCB.

Avveckling av företag och byte av operativ företagsledare

Varje år lägger ett antal företag ned sin verksamhet. Detta kan bero på exempelvis konkurs eller frivillig likvidation. Företag som leds av kvinnor avvecklas i högre utsträckning än företag som leds av män, men det är inte givet varför (Tillväxtanalys 2015b). Likaså byter cirka sju procent av företagen operativ företagsledare varje år. Andelen byten till en kvinna som ny företagsledare utgör enbart 30 procent av dessa byten, medan resterande byten sker till en man. Sett till vilket kön företagets tidigare operativa ledare haft är skillnaden än större. Av företag som innan bytet leddes av en man väljer enbart 20 procent en kvinna som ny operativ företagsledare och 80 procent en ny man (Tillväxtanalys 2015b).

Andra mått på kvinnors företagande

Den registerbaserade arbetsmarknadsstatistiken visar kvinnor som är *företagare*¹¹. Vill man istället följa kvinnor som *leder företag* rekommenderas statistik över operativa företagsledare, det vill säga den person som sköter företagets löpande förvaltning.

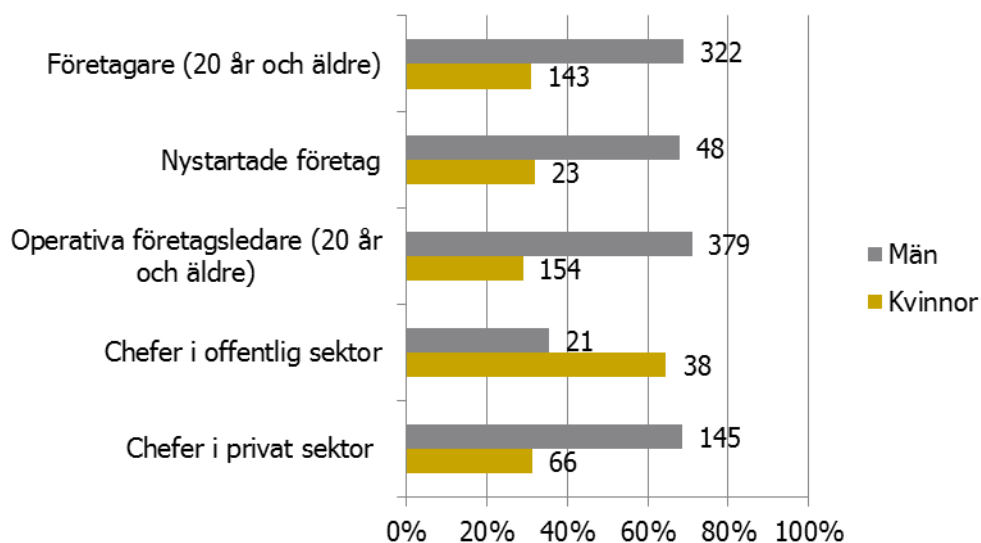
Utvecklingen för antalet operativa företagsledare har varit betydligt starkare för kvinnor än för män sedan 2010. 19 procent fler kvinnor var operativa företagsledare år 2016, medan motsvarande utveckling för män var 10 procent. Trots ökningen i antal utgjorde kvinnor fortfarande mindre än en tredjedel av det totala antalet operativa företagsledare 2016.¹²

Kvinnor är generellt sett underrepresenterade på ledande positioner i näringslivet. Utöver att de är underrepresenterade som företagare och operativa företagsledare är det även färre kvinnor som har en chefsposition. I figur 6 sammanfattas könsfördelningen inom ett antal relevanta områden som det såg ut 2016. I figuren framkommer att det enbart är inom offentlig sektor som kvinnor inte är i minoritet, där innehar de istället över 60 procent av chefspositionerna. I privat sektor är 69 procent av cheferna män.

¹¹ Deklarerar inkomst från näringsverksamhet som huvudsaklig inkomst.

¹² Operativa företagsledare, Tillväxtverket (2016).

Figur 6: Fördelning mellan kvinnor och män, 2016 (siffran visar antal i tusental).

Anmärkning: Med företagare avses egna företagare och anställd i eget AB (def. enligt RAMS). En individ räknas som företagare i RAMS om dennes huvudsakliga inkomst härrör från företaget. Nystartade företag avser alla typer av nya företag oavsett om det utgör huvudsaklig inkomst för någon individ. Operativ företagsledare tas fram för företag på vilket minst en individ är sysselsatt och vars huvudsakliga inkomst är från företaget

Källa: Nystartade företag, Tillväxtanalys; Registerbaserad arbetsmarknadsstatistik, Entreprenörskapsdatabasen, SCB; Lönestrukturstatistik, Medlingsinstitutet.

Mer statistik presenteras i *Främja kvinnors företagande – en statistiksammanställning* (Tillväxtanalys 2018c).

2.2 Den svenska satsningen i internationell jämförelse

I Tillväxtanalys kunskapsöversikt¹³ kartläggs de företagsfrämjande systemen i ett flertal europeiska länder. Samtliga av dessa länder har genomfört insatser för att främja kvinnors företagande, men med stor variation avseende utformning och omfattning. Det svenska programmet *Främja kvinnors företagande* är i jämförelse med insatser i de andra studerade länderna mer omfattande, mätt utifrån tidsperiod och ekonomiska resurser. Det fanns också skillnader mellan ländernas fokus på att stärka individer och/eller att förändra strukturer. Insatser i Danmark, Nederländerna och Tyskland präglades av fokus på individen, där insatser främst syftade till att stärka och rusta kvinnor som företagare. Även i Norge och Sverige handlade det om att stärka individen, men också om att påverka strukturer. Samtliga sex länder genomförde grundläggande uppföljning av exempelvis i vilken utsträckning kvinnor driver företag och i vilka branscher. Då de skandinaviska länderna har genomfört särskilda satsningar på kvinnors företagande i störst utsträckning är det också i dessa länder som det gjorts flest utvärderingar och studier (Tillväxtanalys 2014b).

Fler exempel på internationella insatser för att främja kvinnors företagande:

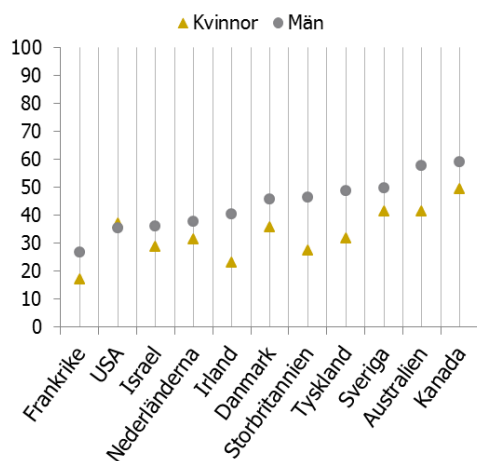
- *Främja en positiv attityd genom förebilder och ambassadörer*: initiativ liknande, och inspirerade av, det svenska *Ambassadörsprogrammet* drivs i Kroatien, Irland och Storbritannien där ambassadörer deltar i offentliga evenemang och besöker skolor och universitet (OECD 2016).

¹³ Den internationella kunskapsöversikten (Tillväxtanalys 2014b), genomfördes under vintern 2013/2014 och bygger på intervjuer med cirka 20 experter i Sverige och internationellt, samt dokumentstudier.

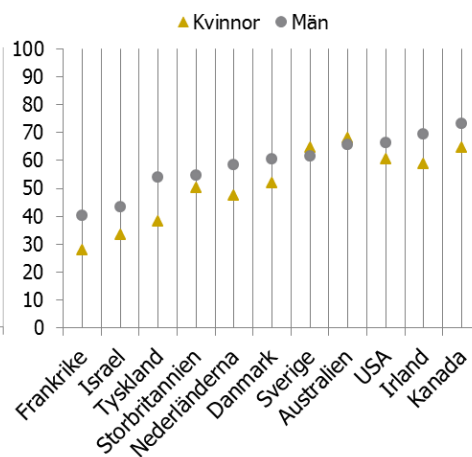
- *Utveckla entreprenöriella färdigheter:* exempel på program som bedrivs är *Plan Entrepreneuriat des Femmes*, i Frankrike, och *Enterprise Ireland* i Irland. I USA, Kanada och Australien växer antalet företagsinkubatorer och acceleratorprogram som riktas särskilt till kvinnor (OECD 2016).
- *Tillgång till finansiering:* inom EU används till exempel bidrag och mikrokrediter för att förbättra tillgång till finansiering för kvinnors företag. I USA, men även Kina, Indien, Storbritannien, Israel, Tyskland och Kanada blir det allt vanligare att erbjuda skräddarsydda ekonomiska stöd till kvinnor med tillväxtorienterade företag. Antalet nätverk för affärsänglar med fokus på kvinnors företag har ökat betydligt i hela Europa under senare år (OECD 2016).
- *Bygga entreprenörsnätverk:* betydelsen av nätverk framhålls i EU:s *Handlingsplan för företagande 2020* (Kommissionen 2013) och EU har lanserat en ”gateway” för kvinnors entreprenörskap som inkluderar verktyg för nätverk¹⁴.
- *Främja balans mellan arbetsliv och fritid:* inom EU uppmanas medlemsländerna att driva på utvecklingen för lika möjligheter och tillgång till arbetsmarknaden, rättvisa arbetsvillkor samt social trygghet och integration (Kommissionen 2017).

I figur 7 och 8 nedan framgår hur kvinnor och män i ett antal länder ser på tillgång till utbildning och kapital i uppstartsfas av sitt företagande. I Sverige ansåg 62 procent av kvinnorna att tillgång till utbildning var god, männen var marginellt mer nöjda. Skillnaden mellan könen var större när frågan rörde tillgång till kapital. 41 procent av kvinnorna ansåg att tillgången var god medan hälften av männen tyckte samma sak. I jämförelse med andra länder anser kvinnor i Sverige att tillgång till både utbildning och kapital är god. Skillnaderna mellan män och kvinnors uppfattning är samtidigt förhållandevis små i Sverige.

Figur 7: Andel kvinnor och män som anger att de har tillgång till uppstartsutbildning, 2013.s

Figur 8: Andel kvinnor och män som anger att de har tillgång till startkapital, 2013.

Källa: Sammanställning av OECD.

¹⁴ www.wegate.eu

3 Programmet Främja kvinnors företagande

Genom ett regeringsbeslut år 2011 fick Tillväxtverket i uppdrag att samordna och genomföra programmet *Främja kvinnors företagande*. Skälen för beslutet framgår av regeringsuppdraget till Tillväxtverket:

Betydligt färre kvinnor än män driver företag i Sverige och andelen av de yrkesverksamma kvinnorna som leder företag är också låg jämfört med andra europeiska länder. Fler kvinnor som driver företag skulle innebära att fler affärsidéer tillvaratas och att Sveriges möjligheter till ökad sysselsättning och ekonomisk utveckling stärks. (Näringsdepartementet 2011)

Skälen till uppdraget kan tolkas som huvudsakligen näringspolitiska. Underrepresentation av kvinnor bland företagare har förts upp på den politiska agendan för tillväxt i flera länder under de senaste åren, och lett till offentliga insatser för att öka kvinnors företagande (Lindberg & Johansson 2017). En ny dimension har därmed uppstått för det företagsfrämjande systemet, en dimension med fokus på potentiell tillväxt och ökad sysselsättning genom att öka antalet företagare bland grupper som är underrepresenterade eller missgynnade. I norra Europa och Nordamerika har kvinnors deltagande i näringslivet hamnat i tydligt fokus och frågan om kvinnors företagande uppmärksammas med riktade insatser för ökad tillväxt (Orser & Riding 2006; Pettersson 2012). Uppdraget som helhet syftade också till att öka andelen yrkesverksamma kvinnor som driver och leder företag i Sverige. Denna avsikt framgår av regeringsbeslutet för uppdraget:

Programmet skall bidra till att nyföretagande bland kvinnor ökar och att fler företag som drivs av kvinnor växer. Programmet skall alltså bidra till att fler kvinnor kan tänka sig att starta företag, väljer att driva företag på heltid och väljer att anställa. Insatserna ska även bidra till att höja kunskapen och kompetensen om kvinnors företagande hos allmänheten, i näringslivet och hos offentliga aktörer. (Näringsdepartementet 2011)

Det program som utformades innehöll ett antal olika insatser. Stora delar av programmets utformning villkorades redan i regeringsuppdraget och av de 65 miljoner kronor som avsattes var 56 miljoner kronor vikta för utpekade insatser. I uppdraget framgick att högst 6 miljoner skulle användas av Tillväxtverket för att genomföra en fortsatt satsning på ambassadörer för kvinnors företagande, att högst 45 miljoner skulle användas till affärs- och innovationsutveckling och att högst 5 miljoner skulle användas till insatser på högskolor och universitet (Näringsdepartementet 2011). Utöver dessa villkorade insatser, innehöll uppdraget även ett antal så kallade övriga insatser varav uppdraget att utarbeta en strategi för hur kvinnor och män kan ta del av det företagsfrämjande systemet på lika villkor utgjorde en central del. Det program som Tillväxtverket slutligen utformade beskrivs av myndigheten enligt följande:

Programmet har i stort handlat om att genom affärsutvecklingsinsatser göra nytta i företag som drivs av kvinnor samt att göra kvinnors företagande mer möjligt och synligt, till exempel genom att utveckla entreprenörskap vid universitet och högskolor och bredda bilden av företagande genom ambassadörer för kvinnors företagande samt ta fram och sprida fakta, statistik och kunskap om företag, företagare och företagande till olika målgrupper. (Tillväxtverket 2015b)

Programmet *Främja kvinnors företagande* har drivits under två perioder. En första programperiod pågick mellan åren 2007–09 med en förlängning under 2010.¹⁵ I mars 2011

¹⁵ Ambassadörsprogrammet drevs först som ett separat uppdrag och inkluderades i *Främja kvinnors företagande* fr.o.m. 2011.

fattade regeringen beslut om en ny period för 2011–14. Programmet genomfördes inom ramen för det näringspolitiska området och innehöll insatser för att stärka kvinnors företagande genom att göra *nytta* för de kvinnor som nu driver eller vill driva företag. En vidare ambition med programmet var att göra det mer *möjligt* för kvinnor nu och i framtiden att driva företag samt att göra kvinnors företagande mer *synligt* (Tillväxtverket 2011). Programmet hade dessutom en ambition att påverka ordinarie företagsfrämjande system, det vill säga att utöva påverkan på de organisationer och människor som beslutar om och arbetar med företagsfrämjande. Målet var att det företagsfrämjande systemet i högre utsträckning skulle gynna både män och kvinnor samt präglas av lika förutsättningar för alla att starta och driva företag.

Det företagsfrämjande systemet är ett samlingsbegrepp för en rad olika aktörer, huvudsakligen inom rådgivning och finansiering. Myndigheter, intresseorganisationer, kommuner och regioner finns representerade bland de olika aktörerna. Information om företagande, rådgivning för affärsutveckling och till viss del offentlig finansiering genom ägarkapital, bidrag eller lån, finns tillgängligt för befintliga och blivande företagare i samtliga delar av Sverige. Tillväxtverkets kartläggning visar dock att stödsystemet är komplext och svåröverskådligt. Det finns skillnader i kännedom om vart företagare ska vända sig för stöd, fördelningen av företagsstöd och deltagande i företagsprogram. En viktig faktor bakom den snedvridna fördelningen av ekonomiskt företagsstöd är det branschfokus som stödet ofta omfattas av, vilket till stor del består av innovations- och/eller exportdrivna branscher som ofta domineras av mäns företag (Tillväxtverket 2015). Sammanfattningsvis når främjandesystemet inte kvinnors och mäns företag i lika stor utsträckning samtidigt som företag ledda av kvinnor är underrepresenterade vad gäller användning av olika former av offentliga finansieringsinsatser (Widerstedt 2011; Tillväxtanalys 2010; NUTEK 2007).

Programmet *Främja kvinnors företagande* riktade sig till följande identifierade målgrupper för att uppnå de långsiktiga målen för satsningen:

- Kvinnor som driver företag, själva eller tillsammans med andra och som vill att deras företag ska utvecklas.
- Kvinnor som vill starta företag eller kan tänka sig att starta företag.
- Aktörer som arbetar med att främja nyföretagande, företagsutveckling samt regionernas utveckling.
- Allmänheten, media och andra grupperingar i samhället som har intresse av kunskap om kvinnors företagande samt dess roll och betydelse i samhället och näringslivet. (Tillväxtverket 2015b)

För att uppnå programmets mål har Tillväxtverket och andra aktörer bedrivit ett flertal insatser i olika former och omfattning. *Affärsutvecklings- och innovationsinsatser* var det största delprogrammet i ekonomiska termer medan *Ambassadörsprogrammet* nådde ut till flest antal personer. Tabell 2 visar de delprogram som Tillväxtanalys utvärderat resultat och effekter för samt omfattningen av dessa i termer av antal deltagare och budget.

Tabell 2: Översikt delprogram inom programmet Främja kvinnors företagande 2011–14.

Delprogram	Antal deltagare	Budget
Affärsutvecklings- och innovationsinsatser	13 000 företagare och privatpersoner	180 miljoner
Ambassadörsprogram	170 000 studenter*	18 miljoner
Entreprenörskap på universitet och högskola	5 000 studenter	12 miljoner

Anmärkning: Antal deltagare på Ambassadörsprogrammet avser båda programperioderna, 2007–14.

Källa: Tillväxtanalys egen sammanställning.

Tillväxtanalys har främst utvärderat insatsernas effekter på företags- och individnivå, samt diskuterat programmets förändringsteori och utvärderingsbarhet. De delstudier som Tillväxtanalys har publicerat mellan 2014 och 2018 har fokuserat på delprogrammets inriktning och belyser vilka delar av programmet som varit effektiva för att nå programmets mål. Det är viktigt att poängtera att implementeringen av delprogrammen varierat något mellan olika regioner, då vissa regioner inte kunnat omsätta tilldelade medel för affärsutvecklings- och innovationsinsatser har de omfördelats till regioner med större mottagarkapacitet (Tillväxtverket 2015b). Programmet ingår också som en del i ett större arbete för jämställd tillväxt (Tillväxtanalys 2014a).

3.1 Programlogik

För att kunna utvärdera programmets effekter är det viktigt att förstå programmets motiv och problemformulering. Att identifiera en programlogik innebär också att synliggöra en tänkt effektkedja som beskriver insatsernas tänkta bidrag till att målen för programmet uppnås. När det tänkta sambandet mellan insatser och mål visualiseras blir det också tydligt om insatserna syftar till effekter på kort eller lång sikt i strävan mot de slutgiltiga målsättningarna. De politiska motiven bakom utformningen av programmet har påverkat hur insatserna valdes och motiverades.

Till att börja med kan det vara på sin plats att återupprepa skälen till regeringens beslut att ge Tillväxtverket i uppdrag att driva det fyraåriga programmet:

Betydligt färre kvinnor än män driver företag i Sverige och andelen av de yrkesverksamma kvinnorna som leder företag är också låg jämfört med andra europeiska länder. Fler kvinnor som driver företag skulle innebära att fler affärsidéer tillvaratas och att Sveriges möjligheter till ökad sysselsättning och ekonomisk utveckling stärks. (Näringsdepartementet 2011)

I programmets utformning har Tillväxtverket sammanfattat olika möjliga anledningar till varför kvinnor inte driver företag i samma utsträckning som män. Dessa hinder kan sammanfattas utifrån fyra olika nivåer:

- *Strukturella hinder:* könssegregerad arbetsmarknad, hög grad av företagartäthet inom mansdominerade yrkesområden, ett företagsfrämjandesystem som främst gynnar mansdominerade branscher.
- *Institutionella hinder:* attityder och värderingar om kvinnor och män som företagare och om branscher där kvinnor som grupp dominerar.
- *Interpersonella hinder:* brist på samverkan mellan aktörer, brist på långsiktiga strategier kopplade till kvinnors företagande, brist på uppföljning och kunskap.
- *Individuella hinder:* enskilda individers attityder och kunskap. (Tillväxtverket 2012)

Programmet *Främja kvinnors företagande* syftade primärt till att stimulera ökat företagande bland kvinnor genom att hantera vissa av de hinder som nämns ovan för kvinnor som vill starta och driva företag. Synen på grundproblemet, det vill säga varför kvinnor inte startar och driver företag i samma utsträckning som män, är därför en viktig förklaringsfaktor till utformningen och den ekonomiska omfattningen av insatserna. Programmet handlar om att hantera grundproblemet ur flera olika vinklar, där vissa hinder för kvinnors företagande kopplas till det företagsfrämjande systemet och andra direkt till företagarna eller samhället i stort. Tillväxtverket delar upp programmets syften i två:

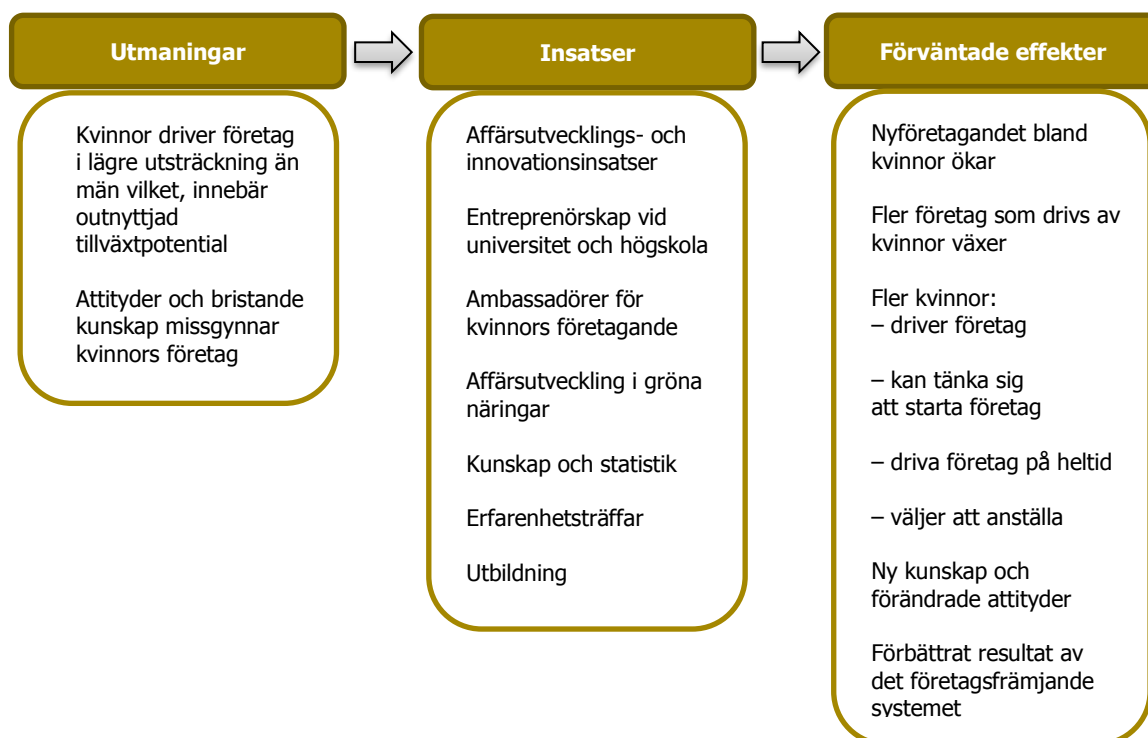
- Skapa tillväxt, konkurrenskraft och förnyelse i svenskt näringsliv genom att fler företag drivs och utvecklas av kvinnor.
- I samråd med företagsfrämjande aktörer och myndigheter ta fram en nationell strategi för hur kvinnor och män kan ta del av företagsfrämjande insatser på lika villkor. (Tillväxtverket 2015b)

3.2 Utmaningar, insatser och förväntade effekter

Motivet för programmet *Främja kvinnors företagande* var att tillvarata fler affärsmöjligheter och i längden tillvarata Sveriges potential till ökad sysselsättning och ekonomisk utveckling (Näringsdepartementet 2011). Målsättningen var att, genom insatser riktade särskilt mot kvinnor, öka företagandet bland kvinnor och därmed också tillväxten i Sverige.

Figur 9 visar hur de föreslagna insatserna är tänkta att svara på de utmaningar som Näringsdepartementet lyfte fram i beslutet. Tillväxtverket initierade delprogram för affärsutvecklings- och innovationsinsatser, ett ökat inslag av entreprenörskap vid universitet och högskola samt ett ambassadörsprogram med de förväntade effekterna att kunskap och kännedom om kvinnors företagande ökar, att fler kvinnor startar företag och att kvinnors företag växer. En av målsättningar med programmet *Främja kvinnors företagande* var även att bidra till förändrade attityder och ny kunskap bland företagsfrämjare och allmänheten. I detta arbete är regionalt tillväxtansvariga och företagsfrämjande aktörer, det vill säga politiker, tjänstemän och rådgivare i det företagsfrämjande systemet, viktiga målgrupper.

Figur 9: Utmaningar, insatser och förväntade effekter på målgrupperna.

Källa: Tillväxtanalys tolkning av utmaningar, insatser och förväntade effekter.

Det största delprogrammet, vars mål var att få fler kvinnor att starta, driva och utveckla företag, var *affärsutvecklings- och innovationsinsatser*. Regionerna som i huvudsak administrerade utförandet genom en palett av olika projekt som drevs av offentliga och privata aktörer, erbjöd företagare verktyg för affärsutveckling, primärt rådgivning, nätverkskapande aktiviteter, produktutveckling och kompetensutveckling och i vissa regioner även checkar. Insatsen utformades utifrån regionens identifierade behov och syftade främst till att påverka individuella hinder men även interpersonella och strukturella hinder.

Enligt Tillväxtanalys förståelse bygger den tänkta effektkedjan i det här fallet på att verktyg för affärsutveckling och kontaktnätverk från deltagandet stärker de deltagande företagens tillväxt och konkurrenskraft samt stärker kvinnor i att faktiskt starta företag.

En del av budgeten för *affärsutvecklings- och innovationsinsatser* var även öronmärkt åt att integrera programmet i det ordinarie regionala tillväxtarbetet. Strategin som Tillväxtverket överlämnade till regeringen under våren 2015 var ett hjälpmedel i arbetet med att utveckla det företagsfrämjande systemet, så att alla företagare kan ta del av det på likvärdiga villkor.

Entreprenörskap vid universitet och högskola syftade till att öka företagandet bland kvinnor och att synliggöra kvinnors företagande. Tillväxtverket finansierade utbildning på högskolor och universitet som syftade till att synliggöra företagande som en möjlig karriärväg för studerande kvinnor, samt inspirera universitet och högskolor till att integrera entreprenörskap i utbildningar och kurser. Delprogrammet syftade till att påverka institutionella, individuella och interpersonella hinder och på sikt leda till att företagande bland kvinnor ökar.

Denna typ av satsning kan enligt Tillväxtanalys bedömning förväntas ta lång tid. Det bygger på antagandet att entreprenöriella egenskaper kan utvecklas på detta sätt. Effekter kopplade till slutmålet blir troligen inte tydliga i nära anslutning till insatsens

genomförande. I termer av projektlogik kan det i sådana sammanhang vara behjälpligt med delmål eller indikatorer.

Ambassadörer för kvinnors företagande kompletterade de andra insatserna och syftade till att synliggöra kvinnors företagande och lyfta fram företagande som ett möjligt karriärval hos unga. Delprogrammet hade som syfte att möta upp mot institutionella och individuella hinder.

Tillväxtanalys bedömer att denna satsning bidrar till att kvinnor företagande synliggörs. En tänkt förlängning antas vara att fler kvinnor kan tänka sig att starta företag och att nyföretagandet bland kvinnor ökar. Detta under antagande om att korta relationer och intryck av goda förebilder kan ge beteendeförändringar hos målgruppen i sådan riktning.¹⁶

¹⁶ Litteraturen pekar emellertid på andra typer av relationer som viktiga. Tre typer av förebilder som är viktiga för beslutet att bli företagare är familj, nätverk och vänner liksom förekomsten av företagande i den region man bor och arbetar i. Bosma m.fl. (2012) studerar även banden mellan förebild och betraktare och finner att en nära relation, som familj och vänner, är viktigare än svaga band (tidigare arbetsgivare eller kollegor) för att personen ska fungera som förebild. Betydelsen av ”superstjärnor” som förebilder är i princip obefintlig. (Tillväxtanalys 2015a)

4 Utvärdering av programmet

Tillväxtanalys vill sprida lärande genom en systematisk och väl förankrad utvärdering av genomförda åtgärder. Utvärderingen visar om programmet bidrar till att närma sig de näringspolitiska målen i uppdraget.

4.1 Att mäta kvinnors företagande

En förutsättning för att kunna utvärdera programmet *Främja kvinnors företagande* är att definiera begreppet ”kvinnors företagande”, så att det är blir mätbart. Begreppet *företagande* har ett brett spektrum av betydelser och kan syfta till alltifrån innovativa entreprenörer som omsätter affärsidéer till personer som äger ett företag (OECD 2012). Dessutom finns studier som lyfter frågan huruvida de etablerade måtten som används för att utvärdera företagande verkligen ger en bra bild av kvinnors företagande (OECD 2013).

Det finns en distinktion mellan företag som leds av kvinnor och kvinnor som är företagare. På individnivå kan man vara *företagare* och valet att bli företagare kan ses som ett arbetsmarknadsval, förknippat med individuella preferenser och institutionella förhållanden. Det finns många kvinnor som driver och förvaltar företag men då det inte framgår av ägarstrukturen faller de helt enkelt bort vid en för snäv ansats. När näringspolitik riktas mot företag utifrån ett genusperspektiv avses ofta den operativa företagsledarens kön (Tillväxtanalys 2015b).

Det näringspolitiska mål som tydligast kopplar till kvinnors företagande handlar om att kvinnor och män ska ha jämställda förutsättningar att delta i näringslivet. Indikatorer som omnämns i budgetpropositionen (Prop. 2017/2018:1) för utgiftsområdet näringsliv som fångar kvinnors företagande är könsuppdelad statistik för förmågor och attityder till företagande, fördelning av beviljade medel från Verket för innovationssystem (Vinnova), innovationsrådgivning av Almi, Norrlandsfondens utlåning och antal operativa företagsledare i näringslivet. Det finns även ett flertal indikatorer för målen inom jämställdhetspolitiken som berör området. I budgetpropositionen för jämställdhet och nyanlända invandrares etablering (Prop. 2017/2018:1) används indikatorer om fördelning av obetalt hem- och omsorgsarbete, könsfördelning i styrelser och ledning i börsbolag, chefer i privat och offentlig sektor, sysselsatta och orsak till deltidsarbete för att mäta måluppfyllelse. Om målet med politiken definieras som att förutsättningarna för att driva företag skall vara likvärdiga för kvinnor respektive män behövs dock ytterligare kunskap om förutsättningarna för kvinnors företagande. I det avslutande kapitlet lämnar Tillväxtanalys en rekommendation kring detta.

4.2 Utvärderingsbarhet

Främja kvinnors företagande var på flera sätt en unik nationell satsning med hänsyn till dess storlek, administrativa organisation samt komplexa uppföljnings- och återrapporteringskedja. Diskussionen om svårigheten att utvärdera det aktuella programmet, som förts av Tillväxtanalys genom publicerade underlagsrapporter inom detta ramprojekt, och av Tillväxtverket i flera fora, har bidragit till att den generella problematiken med bristande kvalitet i utvärderingar av offentliga insatser har lyfts upp. De svårigheter som funnits i utvärderingen av *Främja kvinnors företagande* har gett Tillväxtanalys en otillfredsställande utgångspunkt för att genomföra en god utvärdering, främst därför att kvalitén på data varierar väsentligt. Tillväxtverket beskriver också i sin slututvärdering att arbetet med att samla in person- och organisationsnummer från deltagarna varit omfattande. Det krävdes stora administrativa resurser och mycket dialog med regionerna men processen har samtidigt varit lärorik inför framtida arbete (Tillväxtverket 2015b). I grunden handlar

utvärderingsbarhet om att kunna mäta resultat på ett tillförlitligt sätt och få kunskap om vad som ger de effekter man vill uppnå.

Efter att frågan uppmärksammats under en tid gav regeringen under 2017 Tillväxtanalys i uppdrag att lämna förslag på hur tillämpning av metoder och modeller för analyser och utvärderingar av offentliga insatser kan utvecklas. Resultatet har avrapporterats i en PM hösten 2018. Tillväxtanalys lyfter i denna PM fram betydelsen av att ha en genomarbetad programlogik och tillhörande utvärderingsstrategi innan programmet sätts igång, så att relevanta data kan inhämtas löpande. Viktiga frågor för en utvärdering av ett program som *Främja kvinnors företagande* är: finns argument och evidens som pekar på att insatsen har medfört de förväntade konsekvenserna? Kan man förstå vad som drivit fram dessa konsekvenser och, i så fall, är det fruktbart att utvidga insatsen? (Tillväxtanalys 2018a).

Ambitionen med denna utvärdering har varit att analysera om programmet nått dess övergripande målsättningar men analysens förutsättningar är samtidigt relaterade till kvaliteten i de delstudier som har genomförts. Begränsningen ligger i att det finns en stor osäkerhet och variation i dokumentationen, av insatser och uppgifter om deltagare, som är svåra att hantera. Därmed blir det svårt att göra generella uttalanden kring programmets resultat men med hjälp av avgränsningar och fördjupningar har Tillväxtanalys samlat en mängd resultat om de olika delprogrammen.

4.3 Resultat och effekter av programmet

Utvärderingarna mäter effekter av delprogrammen två till fyra år efter programmets genomförande, vilket för några av delprogrammen måste sägas är väl nära in på själva insatsen. Komplexiteten i programmet kräver en tydlig programlogik och förståelse för vilka mål, resultat och effekter som avses. Det finns utmaningar när det kommer till vad som ska mätas och hur det kan mätas i denna utvärdering. För att bemöta utmaningen har Tillväxtanalys diskuterat och analyserat resultaten utifrån olika perspektiv samt använt olika utvärderingsmetoder beroende på vilket delprogram som utvärderats.

Tillväxtanalys har valt tre olika ansatser för att utvärdera programmets effekter. Valet av utvärderingsmetod är främst beroende av delprogrammets mål och utformning. I de fyra utvärderingar som presenteras nedan lade Tillväxtanalys särskild omsorg vid att finna en form för utvärdering som inte duplicerar Tillväxtverkets egna uppföljningar och utvärderingar. Svårigheterna med att analysera effekter är att det krävs ett kontrafaktiskt tillstånd för att ta reda på hur mycket själva insatsen bidrar med i relation till andra faktorer. I de utvärderingar som Tillväxtanalys har genomfört under perioden 2014–18 har en jämförbar kontrollgrupp använts både i utvärdering av insatser inom *Entreprenörskap vid universitet och högskola* (Tillväxtanalys 2016b) och utvärdering av *affärsutvecklings- och innovationsinsatser* (Tillväxtanalys 2018b). Utvärderingen av *Ambassadörsprogrammet* (Tillväxtanalys 2015a) är en teoribaserad utvärdering som inte baseras på något kontrafaktiskt tillstånd och *Med varm eller kall hand? Bemötande av män och kvinnor i det företagsfrämjande systemet* (Tillväxtanalys 2015c) var en experimentell studie.

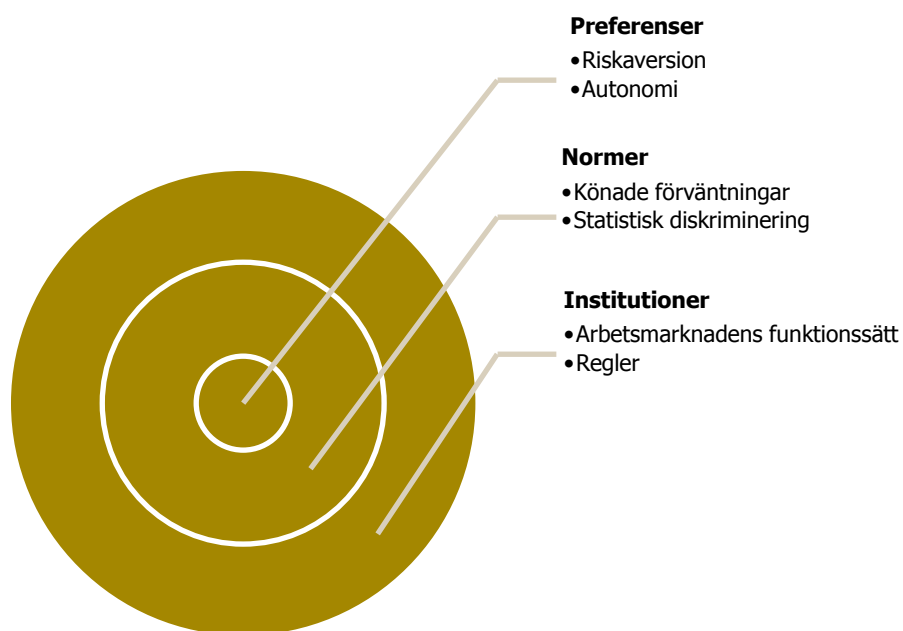
Ambassadörsprogrammet

Ambassadörsprogrammet var utformat utifrån idén att det är möjligt att påverka individens preferenser och därmed yrkesval genom att förändra normbilden av företagande. Syftet med delprogrammet var att lyfta fram företagande som ett möjligt karriärval och synliggöra bredden av kvinnors företagande genom att ambassadörer berättade om sitt företagande. I delstudien *Ambassadörer för kvinnors företagande – en teoribaserad utvärdering* (Tillväxtanalys 2015a) har Tillväxtanalys gjort en teoribaserad utvärdering av programmets potential att påverka bilden av företagande. Metoden är begränsad till att

analysera den logiska modell som ligger implicit i delprogrammets uppbyggnad och granskar begreppen jämställdhet, förändring av attityder och betydelsen av förebilder. Det är just detta fokus på den underliggande logiken (snarare än de faktiska resultaten) som är grunden i en teoribaserad utvärdering.¹⁷

Företagande är en form av arbete som kan förstås i ett samspel mellan individuella preferenser, samhällets institutioner och samhällets normer. Detta ramverk illustreras i figur 10.

Figur 10: Nivåer för norm- och attitydbildning och yttre påverkande faktorer.

Källa: Tillväxtanalys 2015a.

Individer kan ha olika värderingar och preferenser, liksom attityd till risk. Samtidigt existerar individen i ett samhälle vars normer påverkar vad individen väljer och hur ett visst val kommer att mottas av samhället. Normer leder även till att individers attityder och handlingar tolkas på ett könsstereotypt sätt (Malmström et al. 2018). Normerna kommer i sin tur att påverka hur samhällets institutioner utformas, men institutionerna påverkar även normerna och därmed individens val. För att exemplifiera: att vara företagare är primärt inte ett yrke utan en form för yrkesverksamhet inom vilken (till exempel) tandläkaren eller revisorn använder sin kompetens för att skapa en inkomst. Företagarkompetens är enligt detta sätt att se ett komplement till branschkompetens och kan därmed inte frikopplas från tidiga livsval som utbildningsinriktning eller tidig arbetslivserfarenhet.

Ambassadörsprogrammet har bidragit till att visa upp och synliggöra kvinnors företagande, vilket var en av programmets övergripande målsättningar. Omkring 170 000 personer uppskattas ha mött en ambassadör i något forum mellan 2007 och 2014. Programmet uppmärksammades även i media och har fungerat som modell för ”best practice” för andra länder. Valet att lyfta fram kvinnor som ambassadörer och upprätta en speciell arena för att synliggöra kvinnor som företagare, kan dock förstärka bilden av kvinnor som en avvikande minoritet. Det är inte klart vilka egenskaper eller bild de utvalda företagen ska visa upp

¹⁷ Valet av metod grundas i att alternativen varit få, till exempel därför att information om deltagare inte samlats in då insatsen var av mindre omfattning.

och representera. Potentialen att ändra den traditionella bilden av kvinnors företagande genom denna typ av insats bedöms därför vara liten.

Ett grundläggande dilemma med utvärderingen var att syftet med satsningen var allomfattande och löst kopplad till flera av de mål med programmet som kan utläsas i uppdraget. Att mål- eller effektutvärdera mot de samhälleliga mål som ställdes upp har inte bedömts som möjligt. Detta beror främst på att det inte var dokumenterat vilka individer som har deltagit, då insatsen som respektive deltagare tog del av var begränsad. Även den förväntade effekten antas därför också vara begränsad och intimt sammanflätad med andra insatser i programmet. Dessutom är målet för *Ambassadörsprogrammet* inbäddat i stora samhälleliga trender där insatsens inverkan och betydelse är svår att bedöma i efterhand. Till sist, observerade förändringar i beteenden sker troligtvis med mycket lång eftersläpning, med tanke på den unga målgruppen.

Entreprenörskap vid universitet och högskola

Programmet *Entreprenörskap vid universitet och högskola* var ett komplement till andra pågående satsningar på entreprenörskap i utbildningsväsendet. Satsningen utformades för att integrera entreprenörskap i utbildning inom kvinnodominerade sektorer och därigenom synliggöra entreprenörskap som möjlig karriärväg på sikt. Programmet bestod av två delar. Den ena syftade till att studenter skulle utveckla sin entreprenöriella förmåga och i högre utsträckning välja att starta företag. Den andra delen bestod i att kompetensutveckla lärare, vilket i sin tur ska ge positiva effekter på längre sikt. Tillväxtanalys har utvärderat delprogrammet dels genom en enkätundersökning till de deltagande studenterna, dels genom en analys av registerdata för de studenter som deltog.

Programlogiken i satsningen bygger på att individer genom utbildning kan utveckla sin entreprenöriella förmåga och att det på sikt leder till att fler blir entreprenörer. Utvärderingen *Främja kvinnors företagande – utvärdering av insatser inom entreprenörskap inom universitet och högskolor* presenterar en analys som jämför graden av nyföretagande bland deltagarna i programmet och en grupp jämförbara individer. Sammantaget är det lite som tyder på att programmet haft de avsedda effekterna, på kort sikt. Analysen visar att individer som tagit del av insatserna vid mättillfället över lag blir företagare i *mindre utsträckning* än en jämförbar kontrollgrupp. Deltagare i programmets mer begränsade insatser (ej högskolepoänggivande) förefaller däremot ha blivit mer benägna att starta företag än deltagarna som läst någon av de poänggivande kurserna som ingår i programmet. En stor del av studenterna som deltog i programmet föll dock bort i utvärderingen då det inte fanns dokumenterat vilka som deltagit. Många hade deltagit i mindre insatser som inte dokumenterades i syfte för uppföljning och det gör att studiens resultat måste tolkas med försiktighet. Deltagarna är dessutom omkring 25 år gamla medan forskning visar att de flesta företag startas av individer i 30 och 40-årsåldern. Detta indikerar att starkare effekter av insatserna kan komma att uppstå med tiden.

Den enkätundersökning som också genomfördes visar å andra sidan att deltagarna i de poänggivande kurserna inom några områden uppvisar större entreprenöriell förmåga än icke-deltagare. Denna förmåga tycks dock inte översättas i större entreprenöriella intentioner, vilket teoretiskt sett är vad som skulle förväntas av en framgångsrik utbildningsinsats. Enkätsvaren indikerar att fler programdeltagare än individer i jämförelsegruppen upplever sig sakna kunskap om vad som krävs för att driva ett företag när de fritt får reflektera över vad företagande innebär.

Utvärderingen dras med en rad svårigheter, relaterade dels till handläggning, rapportering samt till programmets design. De grundläggande krav som måste uppfyllas för att programmets effekter ska kunna utvärderas är att det finns listor över de deltagandes

personnummer och dokumentation som beskriver och daterar insatser. Om insatsen av arrangören anses vara så pass liten att det inte är motiverat att samla in dessa deltagaruppgifter är länken bruten. Därutöver leder själva utvärderingens design till andra problem, bland annat att utvärderingen av entreprenörskapsinsatser vid universitet och högskola ligger nära i tiden till programmets slut och att deltagande studenter eller studenter i jämförelsegruppen inte kan observeras före entreprenörskapsutbildningen (Tillväxtanalys 2016b).

Affärsutvecklings- och innovationsinsatser

Tillväxtanalys har genomfört två effektutvärderingar av *affärsutvecklings- och innovationsinsatser* och lyfter i denna rapport fram resultaten av den senare, mer omfattande utvärderingen.¹⁸ Tillväxtverket fördelade medel till regionerna och de regionalt utvecklingsansvariga prioriterade och finansierade sedan projekt utifrån regionens behov. Programmet bestod av ungefär 390¹⁹ olika projekt som drevs runt om i landet av olika projektägare.²⁰ Projekten innehöll en mängd olika aktiviteter där kompetensutveckling var den vanligaste aktiviteten, följt av rådgivning och nätverksskapande aktiviteter.

Affärsutvecklings- och innovationsinsatser riktades till kvinnor som vill starta företag, kvinnor som driver företag samt kvinnor som vill utveckla innovativa idéer.

I utvärderingen *Främja kvinnors företagande – resultat av affärsutvecklings- och innovationsinsatser* studeras de första två målgrupperna, dels de företag som deltog och som hade operativa företagsledare som var kvinnor och dels de individer som deltog som privatpersoner. Figur 11 visar hur de 13 200 deltagarna kan delas upp i företag och privatpersoner. En delmängd av deltagarna undersöktes, de företag som ingår i den undersökta företagspopulationen består av företag som har en operativ företagsledare som är kvinna (markeras i guld). Till denna grupp förs även företag som identifierats via den operativa företagsledarens personnummer.²¹ De deltagare som studeras som individer är kvinnor som inte var operativa företagsledare vid tillfället för programmet (ljusare guld).

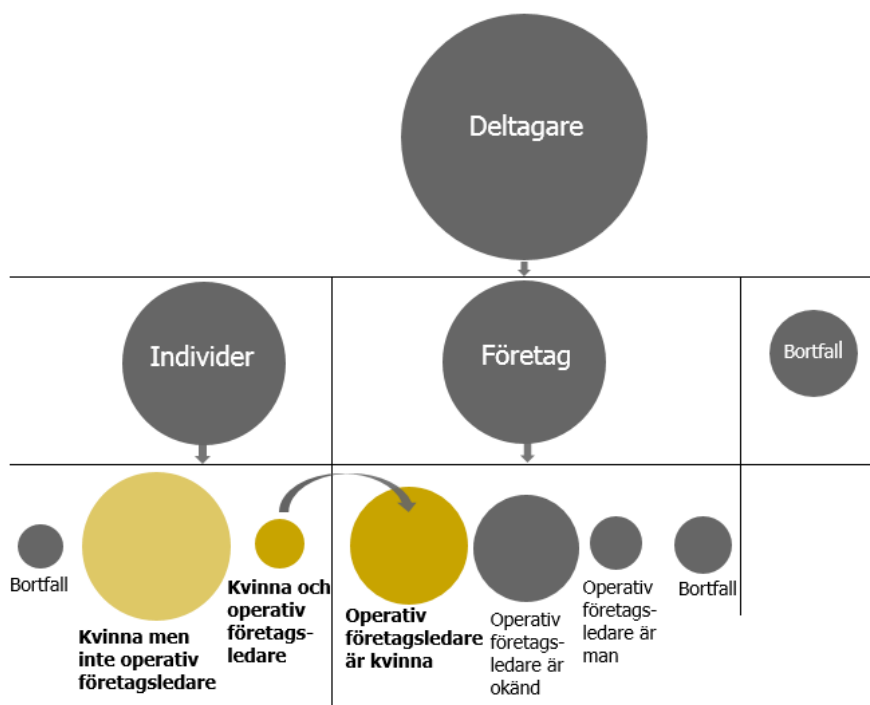
¹⁸ Den första publicerades 2016 (Tillväxtanalys 2016a) och begränsades till att mäta effekter för deltagarna under de två första åren på grund av tillgång till data. Den senare publiceras 2018 (Tillväxtanalys 2018b) och är mer omfattande (utvärderar alla fyra år av programmet). Några metodförändringar har gjorts vilka beskrivs i Tillväxtanalys 2018b.

¹⁹ Vi räknar till 390 unika projektbeskrivningar medan det finns 470 projekt enligt Tillväxtverkets slutrapport. Skillnaden beror troligtvis i hur man räknar en förlängning av tidigare projekt

²⁰ Projektägarna utgjordes av offentliga och privata aktörer så som Almi, Nyföretagarcentrum, managementkonsulter etc.

²¹ För de fall deltagaren enbart uppgett personnummer antas denne delta som privatperson men om deltagaren finns med i registret över operativa företagsledare förs observationen över till företagspopulationen och exkluderas ur individpopulationen.

Figur 11: Deltagare och undersökta företag och individer i deltagarpopulationen för affärsutvecklings- och innovationsinsatser.

Anmärkning: Deltagarna uppgav person- eller organisationsnummer vid registrering vilket utgör separationen mellan deltagande företag och individer. Arean av cirkeln är proportionerlig till antalet deltagare som tillhör respektive kategori. I varje led nedåt fördelas deltagarna ytterligare utifrån kriterier för att ingå i utvärderingen. "Kvinna men inte operativ företagsledare" utgör den undersökta individgruppen. "Kvinna och operativ företagsledare" plus företagen som uppfyller "Operativ företagsledare är kvinna" utgör den undersökta företagspopulationen.

Källa: Tillväxtanalys 2018b.

Valet att enbart studera deltagande företag för vilka det varit möjligt att fastställa att den operativa företagsledaren var kvinna motiveras av att kunna lyfta fram det unika i programmet, nämligen att satsningen var riktad mot kvinnors företagande med aktiviteter planerade för att uppfylla just dessa individers specifika behov. Genom att jämföra utfallet för de deltagande företagen med andra företag som drivs av kvinnor minimerar vi eventuella effekter av andra icke-observerbara faktorer, som kan skilja sig mellan företag som leds av män respektive kvinnor, och som skulle kunna påverka mätningen av programmets effekt.²²

Utvärderingen visar att de företag som deltog i programmet har växt mer än andra jämförbara företag som drevs av kvinnor, i termer av produktionsvärde, förädlingsvärde och sysselsättning. Deltagarna har 12 respektive 11 procent högre produktionsvärde och förädlingsvärde än jämförelsegruppen två år efter deltagandet och 19 respektive 24 procent högre produktionsvärde och förädlingsvärde fyra år efter insatsen. Sysselsättningen i företagen var 7 procent högre två år efter deltagandet medan det inte finns någon effekt på sysselsättningen efter fyra år. Vad gäller överlevnadsgrad har inga signifikanta effekter av deltagandet uppmäts, se tabell 3. Resultatet av studien visar även att fler operativa företagsledare stannat på företaget, medan det i jämförelsegruppen är fler företagsledare som ersatts av en efterträdare.

²² Här avses till exempel skillnader i tillväxtvilja avseende omsättning och att anställa som redovisas i Tillväxtverkets Entreprenörskapsbarometer (2017).

Tabell 3: Sammanfattande resultat för företag, två respektive fyra år efter deltagande.

Variabel	Två år efter deltagande	Fyra år efter deltagande
Produktionsvärde	+12 % *	+19 % *
Förädlingsvärde	+11 % *	+24 % *
Sysselsättning	+7 % *	+4 %

Anmärkning: * innebär att resultatet är signifikant på 5 %-nivån. Tabellen avser skillnad i tillväxt jämfört med jämförelsegruppen. Som kontrollvariabler används antal sysselsatta, som är ett mått på insatt arbete, värdet på anläggningstillgångar, som är ett mått på kapitalstocken, antal år den operativa företagsledaren varit sysselsatt under de senaste 10 åren, antal år den operativa företagsledaren varit företagare under de senaste 10 åren samt bransch och län. För teknisk specifikation av regressionen och mer detaljerade resultat se Tillväxtanalys 2018b.

Källa: Företagens Ekonomi, SCB, egna beräkningar.

De individer som deltog som privatpersoner var två år efter deltagandet sysselsatta och drev företag i högre utsträckning, både på heltid eller i kombination med en anställning, jämfört med en grupp individer som i övrigt liknade dessa deltagare. I transitionsmatrisen nedan (tabell 4) kan man följa hur de deltagande individernas sysselsättningsstatus förändrats från året innan deltagande till två år efter.

Andelen kombinatorer, som både driver företag och samtidigt har en anställning, fördubblades. Andelen företagare ökade från 1 till 5 procent. Antalsmässigt var det flest före detta anställda som blivit företagare men även 9 procent av kombinatorerna hade växlat upp sitt företagande till heltid. Utfallet kan dock delvis förklaras av att de deltagande individerna sannolikt har ett annat intresse av att starta företag än vad kvinnor i befolkningen och jämförelsegruppen generellt sett har. Resultatet ska därför inte tolkas enbart som framkallat av programmets insatser.

Tabell 4: Sammanfattande resultat för privatpersoner, sysselsättning ett år innan och två år efter deltagande.

Sysselsättningsstatus året innan deltagande (t-1)		Sysselsättningsstatus två år efter deltagande (t+2)				
		Ej sysselsatt	Anställd	Företagare	Kombinator	Total t+2
Ej sysselsatt	34 %	38 %	48 %	4 %	10 %	100 %
Anställd	52 %	11 %	64 %	5 %	20 %	100 %
Företagare	1 %	10 %	22 %	28 %	40 %	100 %
Kombinator	12 %	6 %	15 %	9 %	70 %	100 %
Total t-1	100 %	19 %	52 %	5 %	23 %	100 %

Anmärkning: Avser individer som har erhållit kontrolluppgift både året före deltagande och två år efter deltagande. Summerar inte till 100 pga. avrundning. Med Företagare avses person som enbart har företagarinkomst. Med kombinator avses person som driver företag men som samtidigt har inkomst från anställning.

Källa: Tillväxtverket, Registret över totalbefolkningen (RTB) och Lisa, SCB.

Tillväxtverket har sammanställt beskrivningar av de 390 projekten, med syfte, målgrupp, projektaktiviteter, omfattning samt deltagarlistor baserade på person- eller organisationsnummer. Tyvärr var kvaliteten på informationen i projektbeskrivningarna ofta bristfällig och det fanns frågetecken kring projektens aktiviteter och omfattning. Det har därför inte varit möjligt att undersöka om olika typer av aktiviteter såsom rådgivning, mentorskap, nätverk och produktutveckling, har varit mer eller mindre effektiva. Därför används inte heller information om aktivitet och omfattning i utvärderingen. Insatsen utvärderas istället i sin helhet där effekter för alla deltagare räknas på samma sätt, oavsett om de tagit del av olika dyra, långa, eller korta aktiviteter. Bortfallet i utvärderingen ökade i och med kravet

på information om den operativa företagsledaren, eftersom uppgiften inte finns för alla företag, utan enbart för företag av en viss storlek.²³

Det företagsfrämjande systemet

Utvärderingen *Med varm eller kall hand? Bemötande av män och kvinnor i det företagsfrämjande systemet* har med utgångspunkt i det faktiska mötet med det företagsfrämjande systemet, undersökt om det finns systematiska skillnader i bemötande med avseende på kundens kön. Genom ett experiment, där ett antal företagsfrämjande aktörer får en fiktiv förfrågan om rådgivning i anslutning till start eller expansion av ett företag, studeras om bemötandet skiljer sig åt beroende på stereotypa föreställningar om 1) frågeställarens kön och 2) branschen företagaren verkar i/avser verka i.

Hälften av förfrågningarna kom från en kvinna, ”Julia”, och hälften hade en man, ”Axel” som avsändare. De avsåg start eller expansion av ett företag och varierade även avseende bransch där både lokalvård och redovisningsverksamhet användes. De fiktiva namnen valdes genom slump bland de 100 vanligaste namnen i Sverige. Branscherna valdes med hjälp av en enkät, vilken avsåg fånga om branschen uppfattades som ”kvinnligt”, ”manligt” eller ”neutralt” kodad. Det gemensamma för de branscher som ingick i enkätundersökningen var att den *faktiska* könsfördelningen för de operativa företagsledarna i branschen var relativt jämn. För att konstruera breven på ett trovärdigt sätt genomfördes intervjuer med ett par företagsfrämjande aktörer i syfte att ta reda på hur en första kontakt vanligen såg ut.

De dimensioner där bemötandet mäts var eventuella skillnader i svarsfrekvens, svarstid, konkretion i svaren samt antalet ord och positiva ord när frågeställaren är en man respektive kvinna. Metoden fokuserar på utfallet av lika behandling i det företagsfrämjande systemet och innebär att rådgivarna studeras i en situation som är en del av den vanliga ärendehantering och utan förvarning.

Det fanns inga statistiskt säkerställda skillnader mellan svaren till män respektive kvinnor vad gäller andelen förfrågningar som fått svar inom en vecka från när frågan skickades, och inte heller skillnader i svarstid beroende på kön. Svaren på de brev där en kvinna var frågeställare innehöll däremot i genomsnitt fler positiva ord än svaren till den manliga frågeställaren men var samtidigt mindre konkreta i sin respons och gav i mindre utsträckning ett förslag på tid för rådgivning. Dessutom var svaren från en rådgivare som var kvinna i genomsnitt längre och innehöll fler positiva ord än de svar som kom från en rådgivare som var man. Resultatet visade också att det inte fanns några skillnader i bemötande beroende på vilken bransch frågan om rådgivning avsåg. Företagare inom lokalvård och redovisning antas därmed generellt sett få samma bemötande. Tillväxtanalys drar slutsatsen att det förekommer skillnader i innehåll i bemötandet av män och kvinnor, vilket också bekräftas av forskningslitteraturen på området (Lindberg 2015, Lindberg & Johansson 2017, Malmström, et.al 2018). Det behövs ytterligare kunskap om innehållet som det företagsfrämjande systemet tillhandahåller olika företagare. Konkret respons och förslag om tid för rådgivning kan till exempel vara av betydelse för i vilken utsträckning tjänsten nyttjas.

Studien är konstruerad som ett experiment med möjlighet att kontrollera vad som är avsikten att mäta. Det gör att effekten av bemötandet på ett trovärdigt sätt kan isoleras utifrån olika faktorer hos frågeställaren. Däremot finns alltid avvägningar i metoden som kan påverka kvaliteten i resultatet, en sådan skulle kunna vara det faktum att enbart mejl användes och inget annat kommunikationssätt fanns att tillgå för den svarande aktören.

²³ Enbart företag med minst en sysselsatt individ, vars huvudsakliga inkomst kommer från företaget, finns med i registret över företagsledare. Se SCBs dokumentation om statistiken.

5 Slutsatser och rekommendationer

I detta kapitel presenterar Tillväxtanalys slutsatser kring programmets resultat och effekter. Slutsatserna bygger på de delstudier som myndigheten har publicerat under 2014–18. Det är i sammanhanget viktigt att beakta att det parallellt med programmet *Främja kvinnors företagande* även pågått andra näringspolitiska insatser i syfte att främja företagande för både män och kvinnor, vilka kan ha haft en inverkan på resultaten. Dessa har diskuterats i kapitel 2. En annan aspekt att notera är att Tillväxtanalys inte har satt resultaten som identifierats i relation till kostnaden för programmet i en nyttokostnadsanalys.²⁴

Svårt följa kvinnors företagande över tid

Det finns svårigheter med att följa utvecklingen av kvinnors företagande över tid i Sveriges officiella statistik. Under de senaste åren har en rad anpassningar och förändringar införts både i registerbaserad arbetsmarknadsstatistik och i statistik för nystartade företag. Denna statistik samt statistiken för operativa företagsledare bygger alla på avgränsningar och modellbaserade beräkningar som är framtagna för att ge robusta resultat. Antaganden som görs i modeller påverkar dock resultatet och tolkningen av statistiken. Som exempel pekas kön på den operativa företagsledaren, respektive den som startat ett företag, ut genom en hierarkisk modell som använder information från flera olika datakällor. Företaget i fråga tillfrågas däremot inte om saken, vilket teoretiskt sett kan medföra att den person som av modellen pekas ut som operativ företagsledare inte alltid överensstämmer med vad företaget själva anser är rätt.

På aggregerad nivå tycks trenden vara positiv för andelen kvinnor bland operativa företagsledare och företagare. Förändringen sker dock långsamt och kvinnor är fortfarande en minoritet både bland operativa företagsledare och företagare.

Programmet var positivt för deltagande företag

Utvärderingen av *affärsutvecklings- och innovationsinsatser* visade att programmets deltagare hade högre lönsamhet och sysselsättning än andra jämförbara företag som drevs av kvinnor. Effekterna på produktionsvärde, förädlingsvärde och sysselsättning var positiva och statistiskt säkerställda två år efter programmet. Fyra år efter deltagande i programmet hade företagen fortfarande högre produktionsvärde och förädlingsvärde än jämförbara företag. Därmed konstateras att *Främja kvinnors företagande* uppnått målet att nå ökad tillväxt i företag som drivs av kvinnor.

Svårt att mäta effekter av nyföretagande bland kvinnor

Tillväxtanalys konstaterar att utvärderingen, med givna underlag och på grund av frågans komplexitet, inte kan dra någon tydlig slutsats om programmet lett till att fler kvinnor startar företag. Tillväxtanalys har haft i uppdrag att analysera programmets effekter relativt nära in på programmet och kan visa en ögonblicksbild för olika deltagargrupper. Sammanfattningsvis skulle *Ambassadörsprogrammet* och *Entreprenörskap vid universitet och högskola* kunna påverka intresset för företagande bland kvinnor på längre sikt men Tillväxtanalys kan inte visa på sådana resultat på kort sikt. Att påverka djupt rotade normer där unga väljer utbildning och sysselsättning efter vissa mönster förväntas ta lång tid och utvärderingarna är gjorda relativt tätt in på programmet, vilket i sig talar för att vi inte borde hitta särskilt stora effekter.

²⁴ För att genomföra en sådan analys behöver man utreda hur nyttan av insatserna ska avgränsas, ställa de totala kostnaderna i relation till värdet av insatsens resultat och t.ex. avgöra under hur lång tid effekterna kan antas hålla. Tillväxtanalys har inte gjort denna typ av bedömning.

Utvärderingen av *affärsutvecklings- och innovationsinsatser* visar att de privatpersoner som valt att söka sig till programmet i högre utsträckning blir företagare på del- eller heltid, än en jämförbar grupp kvinnor i samma ålder, med motsvarande utbildning och arbetslivserfarenhet. Det är däremot rimligt att anta att deltagarna har en starkare drivkraft att starta företag, än jämförelsegruppen eller befolkningen generellt sett har, vilket påverkar utfallet.

Sedan 2013 visar statistiken för nya företag som startas av kvinnor en nedgång. Om *Främja kvinnors företagande* haft en inbromsande effekt under dessa år går inte att säga. Tyvärr medför metodändringar i statistiken att jämförelsen innan och efter 2013 dras med en rad svårigheter.

Kvinnor får mindre konkreta råd

Tillväxtanalys konstaterar att kvinnors företagande har uppmärksammats, till exempel genom lanseringen av strategin *Öppna upp - för ett främjandesystem på lika villkor*. Tillväxtverket har även under programmets genomförande tagit fram kunskapsunderlag och statistik som rör kvinnors företagande och arrangerat erfarenhetsträffar för aktörer involverade i programmet i syfte att sprida erfarenheter och goda exempel. Utöver detta har Tillväxtverket finansierat insatser som genomförts på regional nivå. Sådana insatser har handlat om att skapa regionala mötesplatser, genomföra regionala analyser av förutsättningar för att vidareutveckla det företagsfrämjande systemets verksamheter så att det motsvarar både kvinnors och mäns behov och förutsättningar. Även olika typer av utbildningar som riktar sig till politiker, tjänstemän och företagsfrämjande aktörer på regional nivå har genomförts. Ett stort arbete har alltså gjorts.

Tillväxtanalys experimentella utvärdering visade att kvinnor och män bemöts med lika snabba mejlsvår från främjandeaktörer. Men det fanns en skillnad i bemötandet, där män får mer konkret respons och förslag på tid för rådgivning i något högre utsträckning än kvinnor. Konkret respons kan vara av betydelse för i vilken utsträckning rådgivning sedan används. Det här resultatet ger ett viktigt medskick till aktörerna i främjandesystemet.

5.1 Rekommendationer

Tillväxtanalys har under fem år utvärderat programmet *Främja kvinnors företagande*, för programperioden 2011–14. De rekommendationer som presenteras i detta kapitel bygger på samlade erfarenheter från hela utvärderingsperioden.

Skapa förutsättningar för utvärdering

Först och främst vill Tillväxtanalys lyfta fram betydelsen av att skapa goda förutsättningar för utvärdering redan innan program av detta slag sjösätts. När och om satsningar som *Entreprenörskap vid universitet och högskola*, *Ambassadörsprogrammet* eller *affärsutvecklings- och innovationsinsatser* görs, bör de utformas på ett sätt som möjliggör tillförlitliga och kostnadseffektiva utvärderingar. I synnerhet måste information om aktiviteter, kostnader, deltagare och resultat samlas in systematiskt och med utvärdering i åtanke. De samlade erfarenheterna från bland annat utvärderingen av detta program har lett fram till att Tillväxtanalys fick i uppdrag av regeringen att lämna förslag på hur tillämpning av metoder och modeller för analyser och utvärderingar av offentliga insatser kan utvecklas, vilket också har gjorts under hösten 2018 (Tillväxtanalys 2018). Mot denna bakgrund vill Tillväxtanalys lämna följande rekommendation:

Rekommendation 1

Tillväxtanalys rekommenderar att i ett tidigt skede innan ett program startar, skapa goda förutsättningar för en tillförlitlig och kostnadseffektiv utvärdering. Detta gäller både programmet i stort såväl som delprogram.

Följ upp och utvärdera lika bemötande igen

Tillväxtverket lanserade strategin Öppna upp, för ett företagsfrämjande system på lika villkor, våren 2015. Denna lansering skedde efter det att Tillväxtanalys hade utvärderat det första bemötandet som främjandeaktörer ger till företagare vid nystart eller expansion av en verksamhet. Resultatet av Tillväxtanalys utvärdering visade att företagarna fick svar lika snabbt men att kvinnor i något lägre utsträckning fick konkreta förslag om hur de skulle gå vidare, till exempel genom en träff för rådgivning. Denna utvärdering kan användas som utgångspunkt för en uppföljning av den nya strategins verkningsgrad, när strategin kan anses vara implementerad i verksamheten. Tillväxtanalys lämnar därför följande rekommendation:

Rekommendation 2

Företagsfrämjandets första bemötande av en individ bör utvärderas igen, efter att strategin för ett företagsfrämjande på lika villkor anses vara implementerad. Den utvärderingen som genomförts av Tillväxtanalys under 2015 bör användas som referenspunkt, från vilken man kan mäta eventuell förändring.

Följ upp varför kvinnor avslutar sitt företagande

Till sist föreslår Tillväxtanalys att kompletterande indikatorer om företagsavslut tas fram och framöver används vid mätning av kvinnors och mäns företagande. Om målet med politiken definieras som att förutsättningarna för att driva företag skall vara likvärdiga för kvinnor respektive män behövs ytterligare kunskap om förutsättningarna för kvinnors och mäns företagande. Om insatser riktas mot att öka antalet företag som startas av kvinnor, men dessa företag läggs ned i högre utsträckning än företag som leds av män, kommer andelen kvinnor som är företagare och andelen företag som leds av kvinnor fortsatt att förändras i mycket långsam takt. Orsakerna till att kvinnor avslutar sitt företagande i högre utsträckning än män borde vara av intresse för policy. Tillväxtanalys lämnar därför följande rekommendation:

Rekommendation 3

Tillväxtanalys föreslår att en kompletterande indikator över företagsavslut och de huvudsakliga faktorerna till varför individer väljer att avsluta sitt företagande, uppdelat på kön, tas fram och används vid policyformulering och uppföljning av näringspolitiken.

Referenser

- Ahl, H., 2002. The making of the female entrepreneur - a discourse analysis of research texts on women's entrepreneurship, Jönköping University: Dissertation.
- Ahl, H., & Nelson, T., 2015. How policy positions women entrepreneurs: A comparative analysis of state discourse in Sweden and the United States. *Journal of Business Venturing*, 30(2), 273-291.
- Birkner, S., Ettl, K., Welter, F. & Ebbers, I. (red.) 2018. *Women's Entrepreneurship in Europe Multidimensional Research and Case Study Insights*. Cham: Springer.
- de Bruin, A., Candida, G. & Friederike, W., 2006. Introduction to the special issue - towards building cumulative knowledge on women's entrepreneurship.. *Entrepreneurship theory and practice*, 30(5), pp. 585-593.
- Du Rietz, A. (2013). *Kvinnors entreprenörskap under 400 år*. Stockholm: Dialogs förlag, s. 471.
- Eklund, S. & Vejsiu, A., 2009. Drivkraften att starta företag: ett genusperspektiv. *Ekonomisk Debatt*, 37(3).
- Europeiska kommissionen., 2013. Meddelande från kommissionen till Europaparlamentet, Rådet, Europeiska ekonomiska och sociala kommittén samt regionkommittén - Handlingsplan för företagande 2020. COM(2012) 795 final
- Europeiska Kommissionen., 2017. 20 principer i den europeiska pelaren för sociala rättigheter
https://ec.europa.eu/commission/priorities/deeper-and-fairer-economic-and-monetary-union/european-pillar-social-rights/european-pillar-social-rights-20-principles_sv
- Franke-Wikberg, S. & Lundgren, U., 1981. *Att värdera utbildning. En antologi om pedagogisk utvärdering*. Stockholm: Wahlström & Widstrand.
- Handlingsplan för företagande 2020 Kommissionen 2013 <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SV/TXT/?uri=CELEX:52012DC0795>
- Hanson, S., 2009. Changing places through women's entrepreneurship.. *Economic geography*, 85(3), pp. 245-267.
- Kommissionen 2017 https://ec.europa.eu/commission/priorities/deeper-and-fairer-economic-and-monetary-union/european-pillar-social-rights/european-pillar-social-rights-20-principles_sv
- Leontiev, A., 1981. *Problems of the Development of Mind*. Moskva: Progress Publishers.
- Lewis, P., 2006. The quest for invisibility: female entrepreneur and the masculine norm of entrepreneurship. *Gender, work and organization*, 13(5), pp. 453-469.
- Li, M., 2013. Using the propensity score method to estimate causal effects: a review and practical guide. *Organizational Research Methods*, Volym 16, pp. 188-226.
- Lindberg, M. & Johansson, A. W., 2017. Gender-sensitive business counselling - changing the gendered pattern and understanding of entrepreneurship. i: *Technology, Commercialization and Gender: a global perspective*. London: Palgrave Macmillan, pp. 141-176.

- Lindberg, M. (2015). Women Resource Centres – a democratic innovation for gender equal growth?. In S. K. Sanders & Y. Gradszkova (Eds.). *Institutionalizing Gender Equality – Historical and Global Perspectives*. London: Lexington Books.
- Malmström, M., Voitkane, A., Johansson, J., & Wincent, J. (2018). When stereotypical gender notions see the light of day, will they burst? Venture capitalists' gender constructions versus venturing performance facts. *Journal of Business Venturing Insights*, 9, 32–38.
- Malmström, M., Johansson, J., & Wincent, J. (2017). Gender Stereotypes and Venture Support Decisions : How Governmental Venture Capitalists Socially Construct Entrepreneurs' Potential. *Entrepreneurship*, 41(5), 833–860.
- Malmström, M., Johansson, J. (2015) Under ytan - Hur går snacket och vem får pengarna II? Tillväxtverkets publikation, Info 0587
- NUTEK, 2007. *Utfall och styrning av statliga insatser för kapitalförsörjning ur ett könsperspektiv*, Stockholm: Verket för näringslivsutveckling.
- Näringsdepartementet, 2011. *Regeringsbeslut (N2011/1250/ENT)*, u.o.:u.n.
- Näringsdepartementet, 2012. *Regeringsbeslut (N2012/6223/ENT)*. u.o.:u.n.
- Näringsdepartementet, 2017. *Prop. 2017/2018:1 UTGIFTSOMRÅDE 24*
- Näringsdepartementet, 2018a. *Regeringsbeslut (N2018/00213/FF)*. u.o.:u.n.
- Näringsdepartementet, 2018b. *Regeringsbeslut (N2018/01430/KSR)*. u.o.:u.n.
- Näringsdepartementet, 2018c. *Regeringsbeslut (N2018/01438/RTS)*. u.o.:u.n.
- OECD, 2012. *Measuring Women Entrepreneurship. Entrepreneurship at a Glance*.
- OECD, 2013. *Entrepreneurship statistics by Gender: a review of existing sources and options for data development. Working Paper*, Paris: OECD.
- Orser, B. & Riding, A., 2006. Gender-based small business programming: the case of the Women's Enterprise Initiative. *journal of small business and entrepreneurship*, 19(2), pp. 143-166.
- Patrizi, P. A., 2010. Strategy Evaluation: Emerging Processes and Methods. *New Directions for Evaluation*, Volym 128, pp. 87-102.
- Pettersson, K., 2012. *Supporting women's entrepreneurship in Nordic sparsely populated areas*, Stockholm: Nordregio.
- Pettersson, K, Ahl, H, Berglund, K, & Tillmar, M. 2017. In the name of women? Feminist readings of policies for women's entrepreneurship in Scandinavia, *Scandinavian Journal of Management*, 33:1, 50-63
- Ramböll, 2015, *Främja kvinnors företagande 2011-2014 slututvärdering*
- SCB, 2010. Principiella grunder för Arbetskraftsundersökningarna (AKU) och arbetsmarknadsstatistik. *Bakgrundsfakta*, Volym 1.
- Socialdepartementet, 2017. *Prop. 2017/2018:1 UTGIFTSOMRÅDE 13*
- SOU, 2008:15. *LOV att välja - lag om valfrihetssystem*. Stockholm: u.n.
- Tillväxtverket, 2012. *Kvinnor och mäns företagande - Företagens villkor och verklighet*, Stockholm: Tillväxtverket.

- Tillmar, M., 2006. Gendered small-business assistance - lessons from a Swedish project. *Journal of European industrial training*, 31(2), pp. 84-99.
- Tillväxtanalys, 2010. *Lika rätt och lika möjligheter till företagsstöd?*, Östersund: Tillväxtanalys.
- Tillväxtanalys, 2012. *Utvärdering av Nyföretagarcentrums rådgivning till nystartade företag*, Östersund: Tillväxtanalys.
- Tillväxtanalys, 2014a. *Främja kvinnors företagande - delrapport 1*, Östersund: Tillväxtanalys.
- Tillväxtanalys, 2014b. *Insatser för att främja kvinnors företagande. En internationell kunskapsöversikt*, Östersund: Tillväxtanalys.
- Tillväxtanalys, 2015a. *Ambassadörer för kvinnors företagande - en teoribaserad utvärdering*, Östersund: Tillväxtanalys.
- Tillväxtanalys, 2015b. *Att mäta kvinnors företagande*, Östersund: Tillväxtanalys.
- Tillväxtanalys, 2015c. *Med varm eller kall hand? – Bemötandet av män och kvinnor i det företagsfrämjande systemet*, Östersund: Tillväxtanalys.
- Tillväxtanalys, 2016a. *Främja kvinnors företagande – utvärdering av affärsutveckling för aktiva företag*, Östersund: Tillväxtanalys.
- Tillväxtanalys, 2016b. *Främja kvinnors företagande – utvärdering av insatser inom Entreprenörskap vid universitet och högskolor*, Östersund: Tillväxtanalys.
- Tillväxtanalys, 2018a. *Förslag till förbättring av offentliga insatser*. Östersund: Tillväxtanalys
- Tillväxtanalys, 2018b. *Främja kvinnors företagande -resultat av affärsutvecklings- och innovationsinsatser*. Östersund: Tillväxtanalys.
- Tillväxtanalys, 2018c. Statistik 2018:06 *Främja kvinnors företagande – en statistiksammanställning*. Östersund: Tillväxtanalys.
- Tillväxtverket, 2011. *Programplan. Främja kvinnors företagande. Programperiod 2011-2015*. Stockholm: Tillväxtverket.
- Tillväxtverket, 2013. *Vision: Hållbar tillväxt*, Stockholm: Tillväxtverket.
- Tillväxtverket, 2015a. *25 år med kvinnors företagande*, Stockholm: Tillväxtverket.
- Tillväxtverket, 2015b. *Slutrapport Främja kvinnors företagande 2011-2014*, Stockholm: Tillväxtverket.
- Tillväxtverket, 2015c. *Kartläggning av det företagsfrämjande systemet i Sverige*, Stockholm: Tillväxtverket.
- Tillväxtverket, 2015d. *Öppna upp! Nationell strategi för ett företagsfrämjande på likvärdiga villkor 2015–2020*, Stockholm: Tillväxtverket.
- Widerstedt, B., 2011. *Swedish regional development initiatives in a gender perspective: Policy evaluated against transversal objectives. ERSA conference paper ersa11p838, Presenterad vid ERSA Congress 2011*. Barcelona, European Regional Science Association.
- Yazdanfar, D. & Abbasian, S., 2015. Gender and the use of external business advice: a Swedish study. *International Journal of Gender and Entrepreneurship*, 7(1), pp. 105-124.

Myndigheten för tillväxtpolitiska utvärderingar och analyser, Tillväxtanalys, utvärderar och analyserar svensk tillväxtpolitik. Vi ger regeringen och andra aktörer inom tillväxtpolitiken kvalificerade kunskapsunderlag och rekommendationer för att effektivisera och utveckla statens arbete för hållbar tillväxt och näringslivsutveckling.

I vårt arbete fokuserar vi särskilt på hur staten kan främja Sveriges innovationsförmåga, på investeringar som stärker innovationsförmågan och på landets förmåga till strukturomvandling. Dessa faktorer är avgörande för tillväxten i en öppen och kunskapsbaserad ekonomi som Sverige. Våra analyser och utvärderingar är framåtblickande och systemutvecklande. De är baserade på vetenskap och beprövad erfarenhet.

Sakkunniga medarbetare, unika databaser och utvecklade samarbeten på nationell och internationell nivå är viktiga tillgångar i vårt arbete. Genom en bred dialog blir vårt arbete relevant och förankras hos de som berörs.

Tillväxtanalys finns i Östersund (huvudkontor) och Stockholm.

Du kan läsa alla våra publikationer på www.tillvaxtanalys.se. Där kan du också läsa mer om pågående och planerade projekt samt prenumerera på våra nyheter. Vi finns även på LinkedIn och Twitter.

